

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

Rétorika žalmů o utrpení

Roman Jonczy

Vedoucí práce Doc. Petr Sláma, Ph.D.
Studijní program Teologie
Studijní obor Teologie křesťanských tradic

Praha 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem Rétorika žalmů o utrpení napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Ústí nad Labem dne 27. 12. 2018

Podpis:

Bibliografická citace

JONCZY, Roman. Rétorika žalmů o utrpení. Praha, 2018. Bakalářská práce [Bc.] Univerzita Karlova, Evangelická teologická fakulta, Institut ekumenických studií. Vedoucí diplomové práce Doc. Petr Sláma, Ph.D.

Anotace

Žalmy fascinovaly mnohé po dlouhá staletí. Jedná se o modlitby Izraelského národa, hojně využívané i v křesťanství. Žalmy jsou nejen zdrojem mnoha inspirací, ale především koncentrovanou zkušeností těch, jež označují sami sebe za Hospodinovy vyznavače. Tato koncentrovaná životní zkušenost předkládá mnohé šokující výpovědi o vztahu člověka a Boha, zvláště pokud člověk prožívá utrpení a Bůh se stává tím jediným opravdovým zdrojem záchrany člověka ocitajícího se v hraniční situaci. Tento člověk se ve své řeči vztahuje k tomuto zdroji a přednáší své prosby a svá volání. Tato práce se snaží zkoumat a přiblížit mechanismus řeči žalmisty, jenž se ve své krizi obrací na toho, o kom věří, že jej z této situace vysvobodí. K mapování tohoto mechanismu přispěli neobyčejnými vhledy teologové Walter Brueggeman a Claus Westermann, z nichž čerpá i autor této práce. V této práci sleduji fáze stížnosti a chvály, jež se každá samostatně skládá z jednotlivých kroků: oslovení, stížnost, prosba, motivace, prokletí, ale také jistota vyslyšení, slib a chvála.

Klíčová slova

Brueggemann, Westermann, žalmy, žalmista, starý zákon, krize, utrpení, modlitba, stížnost, prosba, motivace, prokletí, chvála, Bůh, jistota vyslyšení, slib

Summary

Psalms have fascinated many for centuries. They are the prayers of the people of Israel, widely used in Christianity as well. The psalms are not only a source of inspiration but above all the concentrated experience of those, who call themselves Jehovah's worshipers. The concentrated experience of life presents many shocking testimonies about the relationship between man and God, especially if one is experiencing suffering and God becomes the only true source of salvation to a man facing a hopeless situation. The person refers to this source in his speech, and he recites his requests and his calls. This thesis attempts to examine and approach the mechanism of the speech of the Psalmist, who, in his crisis, reverts to the fact that he believes God will free him from this situation. The theologians Walter Brueggeman and Claus Westermann contributed to the mapping of this mechanism by extraordinary insights, from which the author of this work also draws. In this thesis I describe the phases of complaints and praises, each of which consists of individual steps: addressing, complaining, pleading, motivation, cursing but also assurance of hearing, promise and praise.

Keywords

Brueggemann, Westermann, psalm, psalmist, old testament, crisis, suffering, prayer, complaint, plea, motivation, curse, praise, God, assurance of hearing, promise

Poděkování

Chtěl bych zde poděkovat svému vedoucímu práce Doc. Petru Slámovi, Ph.D. za jeho věcné rady a podněty, které mi byli při vypracování této práce cennou pomocí. Chtěl bych také poděkovat paní Martině Hellebrandové, za jazykovou korekturu. Dále bych chtěl poděkovat své manželce Markétě Jonczy za podporu během psaní této práce.

Obsah

Úvod.....	7
1 Žalmy.....	9
1.1 Historické pozadí.....	10
1.1.1 Autorství žalmů.....	13
1.1.2 Poezie žalmu.....	14
1.2 Žánr.....	16
2 Poselství žalmů o utrpení.....	20
2.1 Žalmy orientující.....	21
2.2 Žalmy dezorientující.....	24
2.3 Žalmy reorientující.....	32
2. Výzkum.....	35
3.1 Příklady struktury v žalmu.....	51
3.1.1 Žalm 69.....	51
3.1.2 Žalm 88.....	60
3. Diskuze.....	65
4. Závěr.....	67
Seznam literatury.....	69

Úvod

Jako nemocniční kaplan jsem velmi často konfrontován s otázkami lidského utrpení a nemoci. Jak čelit těmto událostem lidského života? Mlčet, anebo naopak mluvit? Bagatelizování není na místě. Bible přináší spíš jakýsi „mnohohlas“ o utrpení. Utrpení jako důsledek hříchu. Utrpení jako ne-řád. Utrpení jako Boží trest. Utrpení jako zkouška. Utrpení jako oběť. Ale také o utrpení, jako něco, co nelze pochopit. Bůh na počátku odsuzuje člověka k trápení a bolesti. Strašlivé prokletí, jehož důsledek neseme dodnes.

Ženě řekl: "Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení, budeš dychtit po svém muži, ale on nad tebou bude vládnout."

Adamovi řekl: "Uposlechl jsi hlasu své ženy a jedl jsi ze stromu, z něhož jsem ti zakázal jíst. Kvůli tobě nechť je země prokleta; po celý svůj život z ní budeš jíst v trápení.

Vydá ti jenom trní a hloží a budeš jíst polní byliny.

V potu své tváře budeš jíst chléb, dokud se nenavrátiš do země, z níž jsi byl vzat. Prach jsi a v prach se navrátiš."¹

Lidské utrpení, to je země řvoucích šelem. Pro ty, kteří utrpení neprožili, je to neprobádaná země plná oněch nebezpečných šelem a hraničních situací. Ti, jež utrpení prožívají, často nemají sílu, slova a prostředky k předání této zkušenosti. O utrpení se sice dá mluvit, ale slova málokdy mohou vyjádřit skutečnost. To vyvolává otázku, zda je možné, a jestli vůbec smíme, s Bohem

¹1Moj 3:16-19 ČEP

mluvit o svém utrpení. Někdy, se totiž může zdát, že je Bůh k lidskému utrpení netečný. Přesto však věříme, že Bůh vstupuje do života člověka a jedná. O lidském utrpení mluví také kniha Žalmů. Ta shromažďuje lidskou zkušenost života vyjádřenou modlitbami národa i jednotlivce. V této zkušenosti se pak ozývá stížnost, chvála a prosba jako tři nejsilnější prvky žalmových modliteb. A tak bych se rád věnoval právě těmto žalozpěvům a jejich rétorice, s jakou hovoří k Bohu o lidském utrpení.

Tato práce stojí v mnohém na knize *Message of The Psalm* amerického starozákonního teologa Waltra Bruggemanna. Z ní mě inspirovalo jeho pojetí žalmů jako výpovědi o životě člověka se všemi jeho zákrutami a složitostmi. Jeho rozdělení žalmů na orientující, dezorientující a reorientující, zdá se dobře korelovat s fázemi lidské víry, života a jeho událostmi. Proto bychom se v první části věnovali obecnému uvedení do problematiky žalmů, v druhé části se pak pokusíme zkoumat, jak žalmista hovoří s Hospodinem o svém utrpení právě prostřednictvím zkoumání žalmů dezorientovaných. Pokusíme se nespolehat jen na Bruggemannův výběr, ale stanovíme kritéria, která bychom mohli sledovat napříč všemi 150 žalmy, a vybrat z nich ty, které budeme podrobněji zkoumat. Budeme testovat hranice jejich řeči o Bohu. Budeme zkoumat, zda tato jejich řeč má nějaká pravidla a jaká. Budeme se snažit najít, co v žalmech žalmistovi pomáhá pro překonání jeho vlastního utrpení. K tomuto zkoumání použijeme metodu analýzy dokumentů na vybraném vzorku žalmů.

V českém akademickém prostředí existují dvě práce na podobné téma. Je to do češtiny přeložená práce Thomase Römera, *Zapovězené žalmy*. Byla pro mne obohacením. Zkoumá nepříjemná a šokující místa v žalmech a snaží se o jejich vysvětlení. Oproti tomu moje práce se zabývá více formou a mechanismem, jež žalmista využívá ve své řeči o krizi a utrpení. Druhou prací na podobné téma je práce Pavla Filipiho, *Kdo slyší můj nářek*. Tato práce je čistým výkladem těchto těžkých žalmů a hledáním jejich výpovědi o Bohu.

1 Žalmy

Chvála a nářek. Dva základní lidské postoje vyjadřované před Hospodinem. Kniha žalmů je plná modliteb vyjadřujících právě tyto dva postoje. Po staletí přitahovala křesťanskou pozornost. Velmi často bývá přiřazena k vydáním Nového zákona.² O její oblibě svědčí i to, že z ní často Nový zákon cituje, anebo na ni naráží. Žalmy jsou plné podnětů, jež jsou člověku blízké. Možná proto, že rozechvívají struny emocí hluboko v nás. Avšak pokud se pokusíme proniknout do této knihy hlouběji, může nás zaskočit její poselství. Vzhledem k tomu, že kniha žalmů je spíše sbírkou než jednotnou kompozicí, bude dnešnímu čtenáři scházet kontext. Jako křesťané často očekáváme svou spásu až s příchodem Božího království. Avšak autor žalmů potřebuje svou spásu pocítit tady a teď ve svém životě.

Hebrejské označení žalmu je *tehillim*.³ Tento hebrejský název pro žalmy dotvrzuje liturgický ráz knihy. *Tehillim*, znamená písně chval.⁴ Kořenem slova je pak *h-l-l*.⁵ Tento kořen má několik významů. Bohuslav Pípal, ve svém slovníku uvádí tyto tři skupiny: skupina první – třpytit se, být třpytivý, zářit. Skupina druhá – chválit, vychvalovat, schvalovat, vzdát chválu halekat. Skupina třetí – šílený, šílet, třeštit.⁶ Zároveň je od tohoto kořene také odvozeno

² Například překlad nového zákona, který vydává mezinárodní svaz Gedeonů, obsahuje navíc i překlad knihy žalmů

³ DILLARD, Raymond B. a Tremper LONGMAN. Úvod do Starého zákona. Překlad Vilém Schneeberger, Pavel Jartym, Pavel Štička. Praha: Návrat domů, 2003. str. 201

⁴ DOUGLAS, J. D. (ed.). *Nový biblický slovník*. Překlad Alena Koželuhová. Ilustrace Tomáš Prchal. Praha: Návrat domů, 1996. str. 1168

⁵ RENDTORFF, Rolf. Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury. Praha: Vyšehrad, 1996. str. 308

⁶ PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. Vyd. 4. Praha: Kalich, 2006. Str.42

slovo *halleluja*. Což je přepis hebrejského liturgického zvolání *hall^llû-jâh*, tedy chvalte Hospodina.⁷ Z tohoto může plynout liturgické použití žalmů.

Další pojmenování, které nalézáme v žalmových nadpisech *mizmôr* pak čtenáři může naznačit využívání žalmu jako písně. Jedná se tedy o slovo vázané k hudebnímu doprovodu. Toto slovo pochází ze slovesného kořene *zâmar*, což znamená zpívat nebo také brkat na strunné nástroje.⁸ Význam tohoto slova je ne zcela zřejmý, ale souvisí s pokynem pro hudební provedení. Stejně tak slovo *šîr* označuje jen jiný druh písně.

Kromě těchto pojmenování, existují i další výrazy používané v samotných žalmech. *T'hilla* – chvalo zpěv, *t'filla* – modlitba, *tôdâ* – děkovaná píseň, *maškîl* snad „umělá píseň“. Hojně užívaný výraz *la-m'naccē^ach* je stejně tak nejasný jako výraz *mizmôr*, většinou je překládán obratem „pro předního zpěváka“, jenomže tento překlad není jistý.⁹

Pro naši práci je však možná důležitější, jak žalm pracuje s krizí. Jestli žalmista prožívá krizi teď, nebo reaguje na krizi v minulosti, či nemluví o krizi vůbec. Proto projdeme všechny žalmy, abychom určili, jejich téma. Následně budeme zkoumat jak žalmy pracují s krizí a utrpením. Z hlediska naší práce nás zajímají především ty žalmy, v kterých žalmista prožívá osobní krizi.

1.1 Historické pozadí

Kanonickou Knihu Žalmů tvoří 150 samostatných skladeb.¹⁰ Tyto skladby nebyly napsány najednou, ale v průběhu dlouhého období.¹¹ Rendtorff nazývá žalmy „zpěvníkem poexilního jeruzalémského společenství“.¹² Žalmy vznikaly v časovém údobí téměř jednoho tisíce let. Kontextem žalmu by pak

⁷DOUGLAS, J. D. (ed.). *Nový biblický slovník*. str. 281

⁸DILLARD, Raymond B. a Tremper LONGMAN. *Úvod do Starého zákona*. str. 201

⁹RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*. str. 306

¹⁰DILLARD, Raymond B. a Tremper LONGMAN. *Úvod do Starého zákona*. str. 202

¹¹DILLARD, Raymond B. a Tremper LONGMAN. *Úvod do Starého zákona*. str. 202

¹²RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*. str. 305

byly celé dějiny izraelského národa. Přesné určení datace komplikuje také množství redakcí a aktualizací. Například Žalm 69 je připisován nadpisem Davidovi. Avšak závěrečné verše mluví o tom, že Bůh znovu vybuduje Judu, což by spíše poukazovalo na exilní údobí.¹³ Je tedy těžké nalézat konkrétní historický kontext. Museli bychom to udělat u každého žalmu jednotlivě. Avšak častá redakce nám do velké míry znemožňuje i to. Proto se finální podoba žalmu dá považovat za jakési mínění posledního zpracovatele žalmu.¹⁴ Z výše uvedených důvodů tedy nemá cenu pokoušet se o rekonstrukci historického pozadí celé knihy žalmů.

To, co je však cenné pro tuto práci, je použití žalmů v bohoslužebném životě starozákonního Izraele. Tak jak o tom například hovoří Jan Heller a Jiří Beneš v knize Poutní písně. Všeobecný soud je, že Žaltář fungoval jako „zpěvník starého Izraele“.¹⁵ Kdy jindy a kde jinde lze volat k Hospodinu než právě v bohoslužbě.

Žalmy samotné obsahují důkazy, že nejsou jen pouhou poezií, ale dosahují svého plného využití a smyslu v bohoslužbě. Například takzvané poutní žalmy. Ty byly zpívány při pouti do Jeruzalémského chrámu.¹⁶ Žalm 24. uvádí příklad:

*„Kdo vystoupí na Hospodinovu horu?
A kdo stanout smí na jeho svatém místě?
Ten, kdo má čisté ruce a srdce ryzí,
ten, kdo nezneužije mou duši, ten,
kdo nepřísahá lstivě.
Ten dojde požehnání od Hospodina,
spravedlnosti od Boha,*

¹³ DILLARD, Raymond B. a Tremper LONGMAN. Úvod do Starého zákona. str. 203

¹⁴ RENDTORFF, Rolf. Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury. Str. 306

¹⁵ DILLARD, Raymond B. a Tremper LONGMAN. Úvod do Starého zákona. Str. 206

¹⁶ HELLER, Jan a Jiří BENEŠ. Poutní písně: výklad žalmů 120-134. Praha: Advent-Orion, 2001. Biblické studie. Str. 9

své spásy. ¹⁷

Jiné žalmy mluví přímo o bohoslužbě v chrámu. Žalm 29. zmiňuje provolávání slávy v Hospodinově domě:

*„Vzpomínám na to a duši vylévám v sobě,
jak jsem se v čele zástupu brávil k Božímu domu,
jak zvučně plesal a vzdával chválu hlučící dav,
když slavil svátek.“* ¹⁸

Rozhodně se tedy část žalmů používala určitým způsobem ve veřejném kultu v jeruzalémském chrámu. Část sloužila při kultických úkonech jednotlivce,¹⁹ ale také v rámci synagogální bohoslužby, při poutích a dalších slavnostech. V bohoslužbě se Boha chválí, ale také se Bohu předkládají prosby. Z tohoto důvodu lze Žalmům rozumět jako modlitbám. Modlitbám jednotlivce i společenství. Určitým způsobem žalmy snesou srovnání se současnými zpěvníky. Ovšem jen potud, pokud: „i ony obsahují pouze part společenství a ne liturgické části bohoslužeb, které jsou vyhrazeny knězi, popřípadě faráři a pokud se v nich nacházejí vedle sebe písně z různých dob.“²⁰ V žalmech máme před sebou pouhý text a ten je jen kouskem skládačky, neboť nám chybí ta část, která představuje konání kněze, jeho gesta, melodii hlasu, kněžské odpovědi, pohyby, používané bohoslužebné nádoby, oblečení, zkrátka celá liturgie bohoslužby, při níž byly tyto žalmy interpretovány. Tyto úkony lze rekonstruovat jen částečně. Jakoby dnešní čtenář měl před sebou jen kousek libreta a při jeho čtení neviděl vše, co se odehrává na jevišti.

¹⁷ Ž. 24:3-5 ČEP

¹⁸ Ž. 42:5 ČEP

¹⁹ RENDTORFF, Rolf. Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury. Str. 305

²⁰ RENDTORFF, Rolf. Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury. str. 305

1.1.1 Autorství žalmů

Chceme-li se zabývat utrpením v žalmech, je dobré poznat jejich autora. Autorství žalmů však vyžaduje badatelskou pokoru. Mnoho žalmových nadpisů obsahuje jména konkrétních postav. Jméno krále Davida se zde objevuje čtyřicetkrát. Jméno Asaf dvanáctkrát, synů Kóré jedenáctkrát, Jedútúna a Hémana čtyřikrát, Šalamouna dvakrát a Mojžíše a Étana jednou. Tradičně byla tato jména v nadpisech chápána jako jména autorů.²¹ Dnešní bádání se však přiklání k tomu, že tato kniha představuje konečné stádium procesu shromažďování žalmů. Jména v nadpisech pak slouží spíš k určení rámce jednotlivých sbírek.

Hebrejská tradice tak tedy připisuje například Davidovi sedmdesát tři žalmů.²² Další výhrada pak směřuje k funkci jmen v nadpisech a to díky použití hebrejské předložky ל^e. Tato předložka má širokou škálu významů. Význam je pak vždy spojen s kontextem užití této předložky. Ten však naneštěstí v žalmových nadpisech chybí. Tato předložka, například ve spojení se jménem David může znamenat: od Davida, pro Davida nebo také o Davidovi.²³ Přemýšlíme-li tedy konkrétně o Davidově autorství, existují ještě další námitky. Někteří badatelé odmítali jeho autorství pro jejich rigidní pojetí vývoje židovského náboženství. Izrael by nemohl vytvořit tak vznešený výraz zbožnosti už v době Davidovy vlády.²⁴

Nelze samozřejmě říct, že každý žalm připisovaný Davidovi pochází od něj. Zároveň však, díky tradici budované kolem jeho angažovanosti v hudbě, nelze říct, že by nebyl autorem ani jediného. Vzhledem k vývoji žalmů

²¹ DILLARD, Raymond B. a Tremper LONGMAN. *Úvod do Starého zákona*. str. 205

²² DOUGLAS, J. D. (ed.). *Nový biblický slovník*. Str. 1168

²³ DILLARD, Raymond B. a Tremper LONGMAN. *Úvod do Starého zákona*. str. 205

²⁴ DILLARD, Raymond B. a Tremper LONGMAN. *Úvod do Starého zákona*. str. 205

můžeme uvažovat o tom, že uvedení jakéhokoliv jména v nadpisu žalmů je mínění posledního zpracovatele knihy žalmů.²⁵

Autorství žalmů však není pro žalmy podstatné. Snažit se nutně rekonstruovat historickou událost, tedy historickou zkušenost historické postavy, jde proti záměru žalmisty, i když zasazení do konkrétního rámce, konkrétní události může mnohému napomoci. Žalmista se však především snaží o co největší všeobecnost, aby žalmy mohly být použity ve společné i osobní bohoslužbě Izraele.²⁶ Žalmy tak mohou a mají být použity jako vzor modlitby k Hospodinu. Mohli bychom v nich spatřovat terapeutický vzor či snad muštr pro trpícího člověka, jenž si potřebuje postěžovat, vylít srdce tomu, kdo má moc konat.

Mohli bychom také říct, že žalmy jsou spíš koncentrovaná zkušenost, která byla utvářena po tisíciletí. Je to zkušenost vztahu mezi člověkem a Bohem popsána ze strany člověka. Tím jsou žalmy cenné, skýtají nám tak okno do duše izraelského národa. V tomto oknu lze spatřit život Hospodinova vyznavače v rozličných podobách a fázích. Toto nahlédnutí nám může napomoci v tvoření vlastní zkušenosti a vědomí, že již před námi byli ti, kdo měli podobnou zkušenost.

1.1.2 Poezie žalmu

Žalmy používají jako specifický jazyk poezii. Ta používá různé výrazové prostředky jako paralelismus, koncentrická stavba, aliterace, akrostich a asonance.²⁷

Paralelismus je základní výrazový prostředek vázané řeči. Nazýváme ho paralelismus membrorum.²⁸ Je to výrok, jehož dva členy tvoří formálně i

²⁵ RENDTORFF, Rolf. Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury. Str. 306

²⁶ DILLARD, Raymond B. a Tremper LONGMAN. *Úvod do Starého zákona*. str. 206

²⁷ PRUDKÝ, Martin. Cvičebnice biblické hebrejštiny. Praha: Scriptum, 1992. Str. 207

obsahově jeden celek. Druhý člen doplňuje myšlenku prvního členu a tím jí vysvětluje, potažmo rozšiřuje. Můžeme si to ukázat na žalmu 2,2:

„*Srocuji se králové země,
vládcové se spolu umlouvají
proti Hospodinu a pomazanému jeho:*“²⁹

Králové v prvním řádku mají paralelu ve *vládcích* v druhém. *Srocuji se* na začátku verše má paralelu ve *spolu umlouvání*. Třetí řádek pak jmenuje subjekty, proti kterým uzavřeli svou alianci. Mnozí toto pak chápou jako pouhou básnickou ozdobu. Básník říká to samé dvakrát, jen používá jiná slova. Avšak opak je pravdou. I když druhý řádek vykazuje podobnost s prvním, vždy rozvíjí myšlenku prvního. Není to A rovná se B, ale A, ba co víc B.

Druhým výrazovým prostředkem je koncentrická stavba. Některé výpovědi jsou soustavou formálních a sémantických daností komponovaných jako soustředěná síť. Takový typ koncentrické stavby textu označujeme jako chiasmus nebo chiasmická kompozice. Chiasmus překřížení v pořadí slov uvnitř paralelismu. Schematicky lze vyjádřit chiasmus vzorcem ab – ba. Často jej nacházíme ve verších uzavírajících anebo shrnujících menší oddíly.³⁰

Aliterace používá stejné hlásky na počátcích slov. Jako příklad si můžeme uvést text ze Soudcům 14, 14-18. V tomto textu se v počátečních slovech vyskytuje čtyřikrát hláska *Mém*.³¹

²⁸ URBÁNKOVÁ, Jana. Hermeneutika starozákonní poezie. *Koinonia: Hermeneutika*. Sázava: Advent-Orion, 2016, str. 24

²⁹ Ž 2:2 ČEP

³⁰ HELLER, Jan. Tři svědkové: Mojžíš - Izaiáš - žalmista. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995. Oikúmené. Str. 94

³¹ PRUDKÝ, Martin. Cvičebnice biblické hebrejštiny. Praha: Scriptum, 1992. Str. 207

Při akrostichu počáteční písmena skladby vytvářejí určitou výpověď. V některých tanachických textech jsou jednotlivé části výpovědi řazeny abecedně. Tato forma je označována jako alfabetický akrostich.³²

1.2 Žánr

V žalmech můžeme objevit mnoho druhů modliteb. Podle Gerharda von Rada jsou žalmy Izraelem chápány: „jako jedinou polyfonii Bohu.“³³ Tato jediná polyfonie je odpověď Izraele Hospodinu na jeho mocné činy. Zaznívá zde tedy jakýsi mnohohlas. Modlitba jako reakce na Boží jednání. Proto rozpoznáváme jednotlivé žánry, reakce žalmisty na zkušenost s živým Hospodinem. Nejčastější žánry jsou chvalozpěvy, žalozpěvy, díkuvzdání. V menším počtu pak rozpoznáváme žalmy důvěry, žalmy rozpomínání, mudroslovné žalmy a žalmy královské.³⁴ V následujících kapitolách se budu věnovat těmto žánrům podrobněji. Je pravdou, že žalozpěvy a nářky jsou nejčastějším motivem žalmů, avšak chvalozpěv v důrazu knihy převládá.³⁵ Mnohé žalozpěvy totiž končí obratem ke chvále. Proto je možno říct, že nakonec celkové vyznění vede k oslavě Hospodina. Je jen velmi málo žalmů, které v sobě neobsahují žádnou chválu, či závěrečnou doxologii. To podtrhuje i hebrejský název knihy *tehillim*, jež se překládá jako chvalozpěv. Chvalozpěvy nalézáme především na konci žaltáře a ten tak ústí v takzvanou velkou doxologii zahrnující žalmy 146-150.³⁶ Žalmista vyzívá všechny, aby se k jeho chvále připojili.

Žalmista dává najevo všeobecnou chválu Hospodina, aby tak žalmy mohly použít i další generace a reflektovat tak svou vlastní zkušenost.³⁷

³² PRUDKÝ, Martin. Cvičebnice biblické hebrejštiny. Praha: Scriptum, 1992. Str. 207

³³ BLAHA, Josef. Úvod do Knihy žalmů v zrcadle poesie. Brno: Marek Konečný, 2005. str. 19

³⁴ DILLARD, Raymond B. a Tremper LONGMAN. Úvod do Starého zákona.. str. 212

³⁵ DILLARD, Raymond B. a Tremper LONGMAN. Úvod do Starého zákona.. str. 208

³⁶ DILLARD, Raymond B. a Tremper LONGMAN. Úvod do Starého zákona.. str. 209

³⁷ DILLARD, Raymond B. a Tremper LONGMAN. Úvod do Starého zákona.. str. 209

Jakoby Hospodin ústy žalmisty vyzýval člověka k tomu, aby jej oslavoval, aby se z něj člověk radoval.³⁸ A to i třeba navzdory negativní zkušenosti.

„Písmo často přikazuje lidem chválit Hospodina, bez ohledu na momentální náladu, pocity či okolnosti. (srov. Jb 1,21). „Radovat se před Hospodinem“ je nezbytnou součástí požadovaného řádu každodenního života Božího lidu (Dt 12,7; 16,11n), při němž se věřící navzájem povzbuzují k novým chválám.“³⁹

Chvalozpěv by tedy měl být záležitostí nejen jednotlivce, ale také celého společenství. Toto společenství se odehrává v rámci Hospodinova kultu.

Ve starém zákoně má chvála často povahu vyznání. Toto vyznání se vztahuje k mocným Hospodinovým činům vůči Izraeli, ale také vůči jednotlivci. Takové vědomí těsně souvisí s vyznáním hříchu. Vyznání může věřícího vést k tomu, aby se ještě pevněji přimkl k Bohu, chválil jej a radostně přinášel oběť. Vyznání není jen osobní a individuální čin, ale má i liturgický význam. V den smíření Velekněz zástupně vyznává hříchy lidu.⁴⁰

Aby člověk mohl Boha chválit a vyznávat, musí projít zkušeností s Bohem. Je člověku přirozené, že k Bohu volá v úzkostech a chválí jej za jeho záchranu. Proto chvála Hospodina bývá součástí žalozpěvu. Žalozpěv je pak reakcí žalmisty na nepříjemnou situaci, ve které se ocitá. Vychází z pocitu ohrožení jeho vlastního života. Tuto zkušenost chápe žalmista tak, že se dostal na okraj společnosti nebo je z ní vyřazen. Metaforicky vyjadřuje, že prožívané utrpení mění kvalitu jeho života. Je poškozen zevnitř a to se projevuje i navenek. Jeho ocitnutí se na okraji zájmu společnosti z těch ostatních dělá jeho nepřátele. Ti jej totiž haní a on tak musí nést následky této pohany.⁴¹

³⁸ LEWIS, C. S. Úvahy nad Žalmy. Praha: Návrat domů, c1999. str. 95

³⁹ DOUGLAS, J. D. (ed.). Nový biblický slovník. str. 345

⁴⁰ DOUGLAS, J. D. (ed.). Nový biblický slovník. str. 111

⁴¹ URBÁNKOVÁ, Jana. Hermeneutika starozákonní poezie. *Koinonia: Hermeneutika*, str. 25

*„Jsem na duchu skleslý,
ale ty znáš moji stezku!
Na cestě, jíž kráčím,
osidlo mi nastražili.
Pohleď napravo a uzříš:
není tu nikoho, kdo by se ke mně znal,
nemám kam utéci,
není tu, kdo by měl o mě péči.
Úpím k tobě, Hospodine,
pravím:
Tys mé útočiště,
tys můj podíl v zemi živých!
Věnuj pozornost mému bédování,
jsem zcela vyčerpán.
Vysvobod' mě od pronásledovatelů,
jsou zdatnější než já.“⁴²*

Žalmista doslova křičí k Bohu. Tento křik znamená, že ve hře je úplně všechno. Žalmista se modlí celou bytostí, duší i tělem, celou svou bytostí potřebuje Boha.⁴³

*„Úpěnlivě volám k Bohu,
volám k Bohu,
kéž mi přeje sluchu!
V den svého soužení se dotazuji Panovníka,
v noci k němu vztahuji své ruce bez umdlení,
má duše se utěšit nedá.“⁴⁴*

⁴²Ž 142:4-7 CEP

⁴³ BLAHA, Josef. Úvod do Knihy žalmů v zrcadle poesie. Str. 17

Žalmista předpokládá, že Hospodin se k jeho utrpení nějakým způsobem vyjádří, že ho vnímá, rozumí mu a účastní se jej.⁴⁵ Jeho modlitba vyjadřuje jeho vztah k Hospodinu. Žalmista od Boha žádá úplně vše a očekává to jedině od Boha – Hospodina.⁴⁶ Žalozpěvům se však budu dopodrobna věnovat v druhé části této práce.

⁴⁴Ž 77:2-3 CEP

⁴⁵URBÁNKOVÁ, Jana. Hermeneutika starozákonní poezie. *Koinonia: Hermeneutika*, str. 24

⁴⁶BLAHA, Josef. Úvod do Knihy žalmů v zrcadle poezie. Str. 17

2 Poselství žalmů o utrpení

Ústředním tématem této práce jsou žalmy, které nějakým způsobem mluví o utrpení věřícího člověka. Člověk nežije a nikdy nežil v neskonale šťastném světě obklopen světlem dobra. Život není takový. Člověk žije i ve světě, který zná bolest, smrt, neštěstí a násilí. Život je také divoce poznamenán nerovnováhou, nesoudržností a nesouvislou asymetrií. Nejen v naší době ale snad kdykoliv. K dokazování této skutečnosti snad nepotřebujeme žádný argument nebo dokumentaci.⁴⁷ Jak má ale o těchto věcech mluvit věřící člověk s tendencí věřit, že jeho Bůh je dobrý, neměnný a všemocný? Jak má o těchto věcech mluvit nejen se svým okolím, ale především, jak o nich mluvit se svým Bohem?

Pokud se v případě žalmů jedná o modlitbu, pak se zároveň jedná i o dialog mezi žalmistou a Bohem. Z předchozích kapitol víme, že žalmy také měly funkci společné modlitby Izraele. Von Rad viděl v žalmech věrnou řeč Izraele adresovanou Bohu.⁴⁸ Luther ve své předmluvě k žaltáři pak viděl v žalmech nejen řeč adresovanou Bohu, ale také hlas evangelia promlouvající dobrou řečí k jeho věrnému lidu.⁴⁹ Žalmy jsou příkladem modlitby, ve které má (dokonce snad musí) být vše předloženo Bohu. On jediný má moc vstoupit do života člověka jako zachránce a spasitel. Pro žalmistu se jedná dokonce o nejvyšší a poslední instanci, na kterou je možno se obrátit.

⁴⁷BRUEGGEMANN, Walter. The message of the Psalms: a theological commentary. Minneapolis: Augsburg Pub. House, c1984. str. 51

⁴⁸RAD, Gerhard von. Old Testament theology. Volume 1, The theology of Israel's historical traditions. Louisville: Westminster John Knox Press, c2001. The Old Testament library. Str. 377

⁴⁹LUTHER, Martin, POLÍVKOVÁ, Hana a Ondřej MACEK, ed. Je jeden veliký kopec--: výbor z díla II. Praha: Lutherova společnost, 2010. Str. 133

Je to právě lidský život, který přináší různé situace a různé etapy života. Pokusíme-li se vidět v žalmech životní situace, můžeme zpozorovat dělení podle tří skupin:

a) Lidský život má blahobytná období, ve kterých není nijak narušován. Tato období charakterizuje radost, dobrota, soudržnost a požehnání. V takových chvílích se člověk může na Boha spolehnout a vyjadřuje mu chválu. Žalmy, promlouvající o této situaci člověka, Brueggemann nazývá „žalmy orientace“ (the psalm of orientation).⁵⁰

b) Lidský život má však také období zranění, odcizení a smrti. Tyto události vyvolávají v člověku silné emoce, jako je zuřivost, nelibost a nenávisť. V návaznosti na tyto situace budeme přemýšlet nad „žalmy dezorientace“.⁵¹

c) Lidský život je však také plný překvapení z nových příležitostí a zvratů, které naopak mohou překvapivě zasáhnout do bezvýchodné situace. Žalmy reflektující tyto situace Brueggemann nazývá „žalmy reorientace“. Tyto potvrzují Boží svrchovanost v přivádění lidstva do neustále nových situací.⁵²

V následujících kapitolách se chci zabývat tím, jak žalmy a především žalozpěvy hovoří o utrpení v dialogu s Hospodinem. Průvodcem tohoto zkoumání mi bude kniha Waltera Brueggemanna *The message of the Psalm*. Z ní si vypůjčím jeho rozdělení žalmů.

2.1 Žalmy orientující

Pokud chceme zkoumat, jak žalmy hovoří o utrpení, potřebujeme referenční bod. Ten nám umožní vidět, jaký je „správný stav“. Tedy jak člověk o svém životě hovoří s Bohem, když je všechno v pořádku. Takovým referenčním bodem nám mohou být právě „žalmy orientace“. Žalmy orientace

⁵⁰ BRUEGGEMANN, Walter. *The message of the Psalms: a theological commentary*. Str.19

⁵¹BRUEGGEMANN, Walter. *The message of the Psalms: a theological commentary*. Str.19

⁵²BRUEGGEMANN, Walter. *The message of the Psalms: a theological commentary*. Str.19

jsou psány, přenášeny a oceňovány komunitou lidí, pro něž byla jejich víra důležitá a uspokojivá.⁵³ Tyto žalmy jsou prostorem, ve kterém je všechno v pořádku. Objektem těchto žalmů je pak stvoření, které takovýto prostor reprezentuje. Stvoření totiž ukazuje svět, jenž je správně organizován a jehož organizátorem je Hospodin dobrý, věrný a spravedlivý.⁵⁴

Život, jenž se odráží v těchto žalmech, není v ohrožení, ani znepokojivý. Jedná se o prohlášení, které popisují šťastný a požehnaný stav. Domnívají se, že svět je dobře uspořádaný, spolehlivý a životodárný systém,⁵⁵ protože je to právě Bůh, kdo tento systém nejen stvořil, ale i nadále jej udržuje. Při takovém vidění světa není problém Hospodinu projevovat hlubokou chválu a úctu.

Funkce těchto žalmů je předně teologická. Chválit a děkovat Bohu stvořiteli. Jenomže jejich dopad je i společenský. Mají za úkol vytvořit jakousi „posvátnou klenbu“⁵⁶ nad společenstvím, jež může žít v bezpečí a bez úzkosti. Z této „posvátné klenby“ se má stát danost obklopující celé společenství a vytvářející pocit bezpečí navzdory všem neshodám života.

Čtení těchto žalmů, čtenáři může uspokojovat pocit, že navzdory jeho objektivně špatné situaci, existuje bezpečí. Tyto žalmy dokonce takový pocit Boží ochrany nejen prezentují a udržují, ale ony ho přímo vyvolávají.⁵⁷ Sigmund Mowinckel přišel s hypotézou, že tyto žalmy je třeba chápat v souvislosti s liturgií Izraelského národa. Navrhl, že mnoho žalmů souvisí s každoroční oslavou nového roku, při které byl Hospodin znovu dosazován na izraelský trůn jako vládce, ale také jako obnovitel stvoření. Z této slavnosti samozřejmě nejvíce těžil davidovský král, který hrál v tomto obřadu významnou roli, a byl tak jakousi prodlouženou rukou Boha Izraele. Svou

⁵³BRUEGGEMANN, Walter. The message of the Psalms: a theological commentary. Str.25

⁵⁴ BRUEGGEMANN, Walter. The message of the Psalms: a theological commentary. Str.26

⁵⁵ BRUEGGEMANN, Walter. The message of the Psalms: a theological commentary. Str.26

⁵⁶ BRUEGGEMANN, Walter. The message of the Psalms: a theological commentary. Str.26

⁵⁷ BRUEGGEMANN, Walter. The message of the Psalms: a theological commentary. Str.27

legitimitu těžil především z teologických výpovědí liturgie.⁵⁸ Ve skutečnosti největším přínosem Mowinckelovy práce je koncept Hospodinova tvořivého slova znovu vstupujícího do života Izraele a vytvářející tak „bezpečný svět, kterému Bůh vládne.“⁵⁹

To je jistě něco, s čím bychom s radostí mohli souhlasit. Ale je třeba i tyto žalmy kriticky zkoumat, právě ve světle těch žalmů, jež přinášejí jiný pohled na vztah Hospodina a člověka.

Musíme si uvědomit, odkud tyto žalmy vzešly a komu, a čemu prospívají a jaká nebezpečí v sobě mohou ukrývat. Je třeba se ptát na to, komu vyhovují tvrzení těchto žalmů. Jistým pojítkem nám opět může být Mowinckelova hypotéza a poukázání na vyšší vrstvu společnosti a její snahu spojit svou legitimitu s Hospodinem. Vyšší vrstvy aristokracie totiž nejsou těmi, kdo by trpěli nedostatkem. Vlastnictví půdy a statků zajišťuje blahobyt a „požehnání.“ Život totiž může být dobře orientován jen pro některé. A to většinou na úkor těch druhých. Proto tyto žalmy, vyjadřující vděčnost za „požehnání,“ a mohou se velmi snadno stát oslavou „statu quo“⁶⁰ a situace, v které je žití na úkor jiných, velebno víc, než uvědomění si nespravedlivého uspořádání společnosti a situace.

V některých situacích se takové žalmy mohou volně užívat, ale někdy by se měly užívat opatrně a měly by je užívat jen lidé k tomu způsobilí, tedy obeznámení s následujícím. Mnozí lidé a komunity mají zkušenost s nespravedlností a zmatkem, což hluboce odporuje takovéto víře. Pak je na místě se vždy ptát, komu žalm slouží, čí zájmy zpřítomňuje a k čemu se má použít.⁶¹

⁵⁸ MOWINCKEL, SIGMUND, Psalmenstudien 2 Das Thronbesteigungsfest Jahwäs und der Ursprung der Eschatologie, Kristiania 1922.

⁵⁹ BRUEGGEMANN, Walter. The message of the Psalms: a theological commentary. Str.26

⁶⁰ BRUEGGEMANN, Walter. The message of the Psalms: a theological commentary. Str.27

⁶¹ BRUEGGEMANN, Walter. The message of the Psalms: a theological commentary. Str.27

Žalmy orientace skýtají ještě jedno nebezpečí vyplývající z jejich použití. Mohou sloužit jako forma sociální kontroly, ve které se člověk učí, že život je systémem poslušnosti a odměn.⁶² Posilují tak určitý druh společenského chování, nebo naopak mohou poukázat na ty, jež takovému společenskému chování nevyhovují.

Víra v dobrého a spolehlivého Boha byla většinou formulována silnými lidmi. Královský aparát a vyšší společenská třída jsou těmi, jež prožívají život jako řádně uspořádaný.⁶³ Tyto žalmy byly sice formulovány těmi „společensky úspěšnými“, ale jejich náboženská závažnost je přesahuje. Ukazují totiž „světlo na konci tunelu“. Tím se stávají referenčním bodem pro všechny ty, jež zakoušejí život z jiné strany. Stává se z nich, přes všechny kritické připomínky, světlý bod pro všechny dezorientované životem.

2.2 Žalmy dezorientující

Žalmy dezorientace nazývá Brueggemann tu skupinu žalmů, v nichž žalmista prožívá krizi a to ať už krizi individuální, anebo krizi, jenž se vztahuje k celému společenství. Jedná se zejména o krize prožívané v přítomnosti. To znamená, žalmista na ně nepohlíží jako na událost v minulosti ukončenou, ale jako událost právě probíhající. Z hlediska zkoumání této práce jsou právě tou skupinou, ve které se budeme pohybovat nejvíc, a to z důvodů jejich řeči o stinných stránkách života. Jsou přesným opakem „žalmů orientovaných“. Mluví o nebezpečí, nemoci, nepřátelích, zraněních a zmatku ve vztahu člověka a Boha. Z těchto dezorientovaných žalmů nás pak budou zajímat zejména ty, které hovoří o právě probíhající krizi jednotlivce. Budeme zkoumat, jak tyto žalmy hovoří o utrpení a jakou funkci mohou splňovat pro dnešního čtenáře

⁶² BRUEGGEMANN, Walter. *The message of the Psalms: a theological commentary*. Str.27

⁶³ BRUEGGEMANN, Walter. *The message of the Psalms: a theological commentary*. Str.28

Tyto žalmy nejsou nikterak příjemné čtení. Věřící se těmto žalmům raději vyhnou, protože se domnívají, že použité výrazové prostředky a témata, o kterých žalmy hovoří, jsou cosi nepatřičného. Že se v nich nachází něco, co nepatří do dialogu s Bohem. Navíc nás tyto žalmy mohou znepokojovat také tím, co o Bohu naznačují. Například v žalmu 88 se zdá, že nejenom Bůh neslyší a odmítá svou pomoc trpícímu, ale sám se stává tím, kdo utrpení dopouští.⁶⁴

Claus Westermann přispěl do debaty nad žalmy svou hypotézou, že nářek je základní forma žalmového vyjádření a že většina ostatních žalmických forem jsou jen reakcí na ně. Prokázal, že tyto žalmy vykazují základní dynamický pohyb z hlubokého odcizení až po hlubokou důvěru a vděčnost.⁶⁵ Westerman pak rozděluje žalozpěv jako formu do dvou fází, z nichž každá obsahuje několik kroků:

1. Stížnost na situaci a požadavek, aby Bůh zasáhl.

Tato fáze stížnosti se skládá z pěti kroků:

- a) **Oslovení.**⁶⁶ Žalmista svou stížnost adresuje přímo Hospodinu. Taková adresnost má tendenci být intimní a osobní. Stěžuje si člověk, jenž má s Hospodinem celoživotní zkušenost.⁶⁷
- b) **Stížnost.**⁶⁸ Žalmista chce ukázat Bohu, jak zoufalá je jeho situace. Zatímco situace se může týkat velké škály projevu jako je

⁶⁴ FOSTER, Robert Louis a David M. HOWARD. *My words are lovely: studies in the rhetoric of the Psalms*. New York: T&T Clark, c2008. str. 144

⁶⁵ BRUEGGEMANN, Walter. *The message of the Psalms: a theological commentary*. Str.18

⁶⁶ WESTERMANN, Claus. *Lob und Klage in den Psalmen*. Sechste Auflage von Das Loben Gottes in den Psalmen. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1977. Str.48

⁶⁷ BRUEGGEMANN, Walter. *The message of the Psalms: a theological commentary*. Str.54

⁶⁸ WESTERMANN, Claus. *Lob und Klage in den Psalmen*. Sechste Auflage von Das Loben Gottes in den Psalmen. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1977. Str.48

nemoc, izolovanost, ztráta anebo odcizení, žalmista bude nejčastěji mluvit o obrazech smrti. Bude svou situaci nadhodnocovat možná proto, aby naklonil Hospodina na svou stranu. Neřkuli se bude snažit přehrát na Hospodina zodpovědnost za situaci, neboť je to právě On, kdo je schopen situaci změnit.⁶⁹

c) **Prosba.**⁷⁰ Zde se jedná o nejsilnější prvek žalozpěvů. Na základě stížnosti přednese řečník prosbu, ve které žádá, aby Bůh jednal rozhodně. O nejintenzivnější prvek se jedná zejména proto, že používá vůči Hospodinu odvážný imperativ. Řečník si přeje Hospodinovo milosrdenství stejně jako Hospodinovu spravedlnost a zároveň vidí, že nespravedlivá situace nastala díky nespokojenosti Hospodina.⁷¹

d) **Motivace.**⁷² Jeden z prvků, který je v žalmech neméně zajímavý, je snaha mluvčího motivovat Hospodina k jednání. Jeho snaha o vtažení Hospodina do svého problému se nám může zdát leckdy na hraně. Žalmista se snaží pro motivaci Hospodina využít všech dostupných prostředků, které má k dispozici. Neboť se ocitá v krajní situaci, v které si nemůže nedovolit těchto prostředků nepoužít. Mnohé z těchto prostředků pak mají podobu obchodního jednání, kdy se slabší smluvní strana snaží motivovat

⁶⁹BRUEGGEMANN, Walter. The message of the Psalms: a theological commentary. Str.54

⁷⁰ WESTERMANN, Claus. *Lob und Klage in den Psalmen*. Sechste Auflage von Das Loben Gottes in den Psalmen. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1977. Str.48

⁷¹ BRUEGGEMANN, Walter. The message of the Psalms: a theological commentary. Str.54

⁷² WESTERMANN, Claus. *Lob und Klage in den Psalmen*. Sechste Auflage von Das Loben Gottes in den Psalmen. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1977. Str.48

k jednání stranu silnější a získat tak z jejího vstupu do situace prospěch. Motivace jsou pak tyto:

- Mluvčí je nevinný a má právo na Hospodinovu pomoc.
- Mluvčí je vinný, ale kaje se, prosí o odpuštění a obnovu.
- Mluvčí připomíná Boží dobrotu k předkům. Ti slouží jako precedent pro Boží jednání. Mluvčí se snaží motivovat Hospodina ke stejnému jednání vůči své vlastní osobě.
- Mluvčí se snaží přesvědčit Hospodina, že větší cenu pro něj má spíš jako živý, než mrtvý. Mrtví totiž nechválí Hospodina a ten tím utrpí ztrátu.⁷³
- Mluvčí překračuje své „já“ a vyzývá Hospodina, aby zvážil svou Božskou moc, prestiž a pověst. Jestliže mluvčí zemře, bude Hospodin vnímán jako neschopný starat se o svého vyznavače, a tím značně utrpí jeho pověst.

Můžeme si povšimnout, že mluvčí přechází od smluvních prvků až k méně čestné snaze motivovat Hospodina jeho vlastní ztrátou, pokud nezmění situaci mluvčího. Ten nemá čas na teologické jemnosti, ale potřebuje zajistit Hospodinovo jednání směrem ke své vlastní

⁷³ RÖMER, Thomas. Zapovězené žalmy: modlitby beznaděje a pomsty. Jihlava: Mlýn, 2010. Str.

pohodě.⁷⁴ Takové jednání je však přirozené pokud žalmista věří, že Hospodin vládne světu a je tedy pánem nad každou životní situací.

e) Prokletí. Žalmy dezorientace obsahují také různá prokletí.

Pokud žalmista proklíná, doslova vyzývá Hospodina k pomstě na těch, kdo se provinili nejen proti Bohu, ale především proti žalmistovi samému. Taková řeč je nejen pro nás, ale i pro většinu společnosti nepřijatelná. Ve většině náboženských diskurzů bývá tato řeč cenzurována a vyloučena.⁷⁵ Prokletí je hlas nelibosti a pomsty, jenž nebude utišen, dokud Bůh nenaplní odvetu na těch, kdo se staví proti žalmistovi a tedy i proti Hospodinu samotnému. Hospodin se tak stává někým, kdo uvádí věci do právní rovnováhy. Žalmista sám není vykonavatelem pomsty. Tím se má stát Hospodin. Na Hospodina je tedy vložena víra v Boží spravedlnost. Přesto nás požadavky pomsty a prokletí mohou při čtení žalmů vyvádět z rovnováhy. Je třeba si přiznat, že tváří v tvář takovému nesnadnému textu nám možná nezbývá víc, než ztichnout před Boží spravedlností.

Těchto pět kroků slouží žalmistovi k tomu, aby demonstrovaly jeho velkou potřebu Božího zásahu. Ale také pomocí těchto kroků žalmista přednáší svůj problém před Boží trůn. Z hlediska mluvčího se jeho problém musí stát problémem Hospodinovým a ten s ním musí něco udělat. Izrael může být dezorientován, ale i v takové dezorientaci je jasné, kdo v dané situaci představuje její řešení. Bůh je Izraelem považován za zodpovědného vládce.⁷⁶

⁷⁴ BRUEGGEMANN, Walter. The message of the Psalms: a theological commentary. Str.54

⁷⁵ BRUEGGEMANN, Walter. The message of the Psalms: a theological commentary. Str.55

⁷⁶ BRUEGGEMANN, Walter. The message of the Psalms: a theological commentary. Str.54

2. Chvála Boha.

Po fázi stěžování si podle Westermanna přichází chvála. Je to překvapiví krok. Jako by se něco změnilo. Mohli bychom si v tuto chvíli klást otázku, co se stalo v životě žalmisty. Nastal obrat v jeho zoufalé situaci, anebo se pouze změnil jeho postoj. Snad možná něco od obojího. Najednou ovšem vymění naléhavost a zoufalství za radost, vděčnost a blahobyť.⁷⁷ Chvála v žalmech se skládá z těchto tří kroků.

a) Boží vyslyšení. Žalmista si stěžoval na Boží nepřítomnost. Chvála však znamená změnu. Žalmista je nyní naprosto přesvědčen o tom, že Hospodin slyší jeho prosbu.

b) Přísaha/Slib. Zdá se, že řečník v době úzkosti sliboval, že pokud mu bude pomoheno, dodrží nějaký slib. Že obětuje, nebo zaplatí něco jako nabídku díkuvzdání a chvály.⁷⁸ To se podobá jednomu ze stadií, jíž prochází těžce nemocní pacienti. Tato fáze se jmenuje „*smlouvání*“ a nemocný se v ní snaží smlouvat s lékaři, s vyšší mocností, se sebou samým. Slibuje mnoho slibů jako projev vděčnosti, pokud se prokáže například mylná diagnóza nebo zázračné uzdravení.

c) *Doxologie a chvála.* Nejdůležitějším krokem řešení je doxologie a chvála. Bůh, který byl obviňován, je nyní uznán za velkorysého a věrného. Je uznán za Spasitele. Pokud bychom stáli mimo tento žalm,

⁷⁷ BRUEGGEMANN, Walter. The message of the Psalms: a theological commentary. Str.56

⁷⁸ BRUEGGEMANN, Walter. The message of the Psalms: a theological commentary. Str.56

mohli bychom říct, že tato část vyjadřuje pravou Boží povahu hodnou chvály. Dřívější protest jakoby se pak zdál jen jakýmsi nedorozuměním.⁷⁹ Pokud však vezmeme vážně pohyb, který reflektuje vztah obou partnerů, pak musíme dospět k závěru, že je to především stížnost, která pohání Hospodina k jednání. Vztah mezi stížností a chválou je legitimní součástí dialogů dvou smluvních partnerů. Je třeba každou část použít ve správný čas. Doxologie nám jasně ukazuje, že se věci mění.⁸⁰

Můžeme přemýšlet nad tím, co vede žalmistu ke změně svého vnímání a k ochotě najednou přes prožívané utrpení Hospodina chválit. To může být několik věcí:

- a) V životě žalmisty skutečně dojde k Hospodinovu zásahu a žalmista touto chválou tento „obrat k lepšímu“ vyjádří.
- b) Žalmista je prostě přesvědčený o tom, že Bůh bude konat, anebo již koná.
- c) Žalmista se snaží touto chválou Hospodina motivovat k zásahu.
- d) Vnímáme-li žalmy jako součást ritu, to, co žalmistu může vést k vyjádření chvály, je nějaký z úkonů v rámci tohoto kultického jednání, typicky vykonaná oběť, pronesená přímůva, gesto a konání kněze a v některých případech i vize Hospodina tak, jak o ní hovoří například prorok Izajáš.⁸¹ Avšak jak už jsme si řekli dříve, rekonstrukce tohoto rituálního konání je přinejmenším problematická.

⁷⁹ BRUEGGEMANN, Walter. The message of the Psalms: a theological commentary. Str.56

⁸⁰ BRUEGGEMANN, Walter. The message of the Psalms: a theological commentary. Str.57

⁸¹ IZ. 6. Kapitola ČEP

Avšak všechny tyto procesy se mohou dít pouze v žalmistově hlavě. Žalmy samotné nepřinášejí žádný důkaz o přímém vstupu Hospodinově. Tím však, že žalmista touto modlitbou přenesl zodpovědnost na Hospodina, může u něj dojít k potřebné terapeutické katarzi, která napomůže k toliko potřebnému smíření. Zde se jedná o vnitřní proces člověka a jeho spirituality, jež lze těžce vědecky zkoumat. Zkoumáním tohoto jevu bychom se spíše dostali na pole psychologie nebo spirituality.

Všechny tyto fáze a kroky pak budeme sledovat v žalmech, které budeme vykládat v třetí kapitole této práce. Zajímavé bude sledovat posun od stížnosti k chvále. Nakonec ještě jeden poznatek. Stížnost adresovaná oprávněnému partnerovi nás osvobozuje. Toto předpokládal i Sigmund Freud ve své terapii.⁸² V naší kultuře jsme pochopili, že stěžovat si je součástí terapie. Musíme také pochopit, že vyslovit stížnost nahlas tomu, v koho věříme, je i společenské a liturgické. Žalmy dezorientace nám poskytují mnoho materiálu k tomuto zjišťování a učení se.

⁸² BRUEGGEMANN, Walter. *The message of the Psalms: a theological commentary*. Str.58

2.3 Žalmy reorientující

V předchozí kapitole jsme se dozvěděli, že dezorientace je přirozenou součástí víry a lze ji reflektovat. Žalmy reflektují život v jeho rozličných podobách. Žalmista je člověk procházející různými životními fázemi. Zjednodušeně by se dalo říct, že člověk prochází ve víře fázemi dětské spokojenosti, kdy se cítí v bezpečí a kdy nemusí řešit žádné starosti přes těžká období dospívání a těžkostí, až k nalezení moudrosti a poučení se ze zkušeností. Tomu odpovídají i tři skupiny žalmů, jež se v této práci pokoušíme zkoumat. Žalmy nové orientace by se nám měly stát taktéž referenčním bodem. Mohou nám totiž ukázat, že život není jen o beznaději a strádání. Tyto žalmy nové orientace se nám mohou stát klidným přístavem poté, co náš vlastní život prošel bouří.

Tento posun zná i Izrael. Od dezorientace k nové orientaci. Ovšem tento další krok je založen na zkušenosti dezorientace a překvapivém daru nového života. Tato nová orientace však není návrat ke staré stabilní orientaci, ale něčím skutečně novým.⁸³ Pokud bereme vážně vývoj člověka, ve skutečnosti se ani nelze vrátit. Pokud prožijeme zkušenost utrpení, již nikdy nebudeme stejní. Zkušenost, ve které je řeč v koncích a lidství je v krizi⁸⁴, člověka poznamená. O co je pak větší radost ze znovu nalezené stability, jež je mnohem pevnější právě proto, že vychází ze zkušenosti se Spasitelem. Proto bychom při čtení žalmů dezorientace měli vždy počítat s tím, že za horizontem je další krok. Krok k pevnému vztahu s Hospodinem.

Je nesnadné od sebe odlišit žalmy staré a nové orientace. Protože doxologie a chvála je většinou pevnou součástí žalmů, jež oslavují status quo. Stejně tak

⁸³ BRUEGGEMANN, Walter. *The message of the Psalms: a theological commentary*. Str.123

⁸⁴ HELLER, Jan. *Tři svědkové: Mojžíš - Izaiáš - žalmista*. Str. 110

je chvála a doxologie součástí žalmů dezorientace. Co je tedy od sebe odlišuje? Co je tím, podle čeho lze rozlišit, o jaký žalm se jedná?

Pokud však žalmy dezorientace reagují na probíhající žalmistovu krizi, pak žalmy reorientace reagují na krizi prožitou v minulosti, respektive reagují na Hospodinův vstup do této krize a její ukončení.

Krásně tuto změnu můžeme sledovat v žalmu 40:

„Všechnu naději jsem složil v Hospodina.

On se ke mně sklonil,

slyšel mě, když o pomoc jsem volal.

Vytáhl mě z jámy zmaru,

z tůně bahna,

postavil mé nohy na skálu,

dopřál mi bezpečně kráčet

a do úst mi vložil novou píseň,

chvalozpěv našemu Bohu.

Uvidí to mnozí a pojme je bázeň,

budou doufat v Hospodina.“⁸⁵

Žalmista reaguje na minulou krizi, z níž ho Hospodin zachránil. Zpívá Hospodinu chvalozpěv, novou píseň, jenž mu však vložil do úst sám Bůh. Tam, kde existuje nová píseň, musí být logicky i píseň stará, předchozí. Může jí být právě píseň dezorientace, ve které si žalmista stěžuje na ztrátu předchozího bezpečí a pevného přesvědčení orientované písně o statusu quo a bezpečném baldachýnu tyčícím se nad spokojeným vyznavačem Hospodinovým.

⁸⁵ Ž. 40, 2 - 4

Nová píseň reorientace tedy znovu přináší přesvědčení o Hospodinově moci, ale již jinak. Novou píseň zpívá totiž nový člověk, jehož proměnu způsobil Bůh svým zásahem do vyznavačovy situace. Právě na troskách lidského života může Hospodin vybudovat něco nového a přinést novou kvalitu vztahu mezi člověkem a Bohem. Tento nový vztah bude budován navzdory každému utrpení a těžkosti přinášenému samotným životem.

2. Výzkum

V předchozích kapitolách jsme zjistili, že dělení žalmů existuje mnoho. Abychom však zjistili, jak žalmy hovoří o utrpení, zkoumali jsme především jednoduší dělení Bruggemannovo. Ten rozděluje žalmy na žalmy orientované, dezorientované a žalmy reorientované. Podle něj toto dělení nejvíce odpovídá žité skutečnosti člověka. Nás bude zajímat kategorie žalmů dezorientovaných, abychom se pokusili zjistit, jak tyto žalmy hovoří o lidském utrpení. Nechtěl jsem se omezovat pouze na žalmy dezorientované, které vykládá Bruggemann ve své knize *Message of the psalm*, ale pokusil jsem se vybrat zkoumaný soubor ze všech sto padesáti žalmů. Bruggemann má u každé z kategorií proveden svůj výběr žalmů podle jasně daných kritérií. Některé z nich se dostali také do mého výběru a některé nikoliv. Důvodem může být zejména stanovení jiných výběrových kritérií. Mě zajímají především žalmy pracující s osobní krizí a to zda nějakým způsobem na krizi reagují či nereagují. Bruggemann oproti tomu pracuje i se žalmy v nichž se jedná o krizi, vztahující se k situaci celého Izraele. Ta může být nejen přítomně prožívána, ale i může se odehrávat i v minulosti. Mnohé reorientující žalmy, vybrané Brueggemanem pak mohou jasně reagovat na již vyřešenou osobní krizi nebo krizi Izraele a mohou proto být jasněji nazvány reorientujícími. To co si od něj pro tuto práci tedy vezmeme, jsou názvy pro Bruggemannovo rozdělení žalmů neboť jak jsme si řekli dříve, dobře odpovídají žité zkušenosti. Bude nás zajímat, jestli můžeme stanovit kategorii žalmů reorientujících tam, kde se pracuje s krizí prožívanou v přítomnosti. Tento překvapující zvrát v krizi nám naznačuje

Westrmann ve svých fázích a krocích a to zejména ve fázi dvě, kdy žalmista je ochoten navzdory krizi chválit Hospodina.

Badatelská otázka této práce je „Jak se o svém utrpení vyjadřuje žalmista postihnutý krizí, a jak tuto skutečnost komunikuje vůči svému Bohu“. Proto jsme vybrali zejména takové žalmy, jež mluví o individuální krizi člověka. Dalším kritériem pro výběr žalmů byla krize prožívaná v přítomnosti, tedy aby se jednalo zejména o krizi dotýkající se žalmisty tady a teď. Třetím kritériem k zařazení do zkoumaného souboru bylo, aby žalm obsahoval formu stížnosti jako stěžejní kategorii zkoumání. Takovýchto žalmů nalezneme jednatřicet. V těchto žalmech žalmista volá k Hospodinovi, předkládá mu své prožívané utrpení a očekává Boží odpověď, nejkulí rovnou Boží zásah do žalmistovy situace.

Ze všech 150. žalmů, které jsem poctivě přečetl, z hlediska vybraných kritérií jsem vybral těchto 31 žalmů. Žalmy čísla: 3, 6, 7, 10, 11, 13, 17, 22, 25, 31, 35, 38, 39, 41, 42, 43, 54, 55, 56, 57, 59, 64, 69, 77, 88, 102, 109, 120, 140, 142, 143.

Tyto žalmy bychom mohli nazvat žalmy dezorientované právě proto, že splňují kritérium probíhající krize.

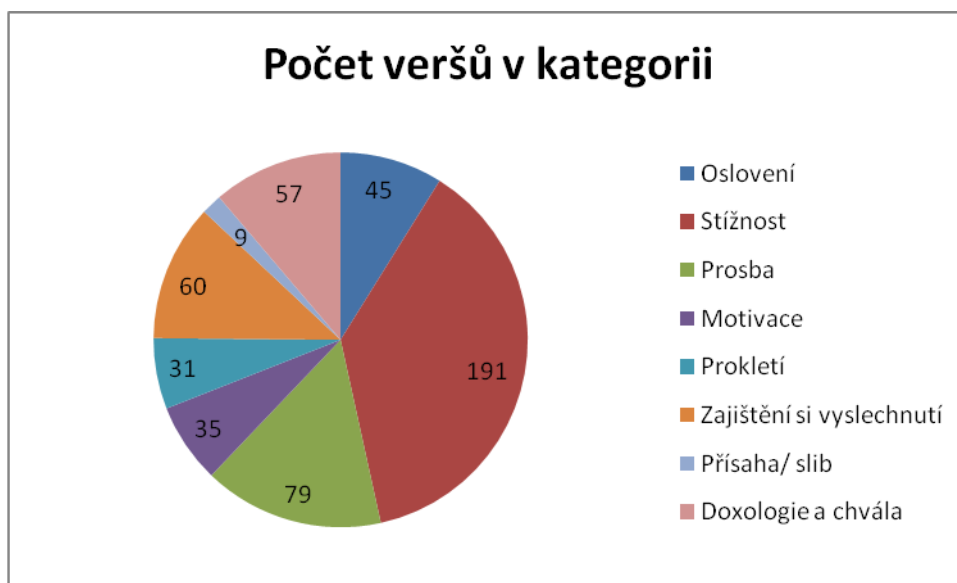
Pro tento účel jsme také stanovili podle Westrmanna pět kroků, které budeme zkoumat v rámci námi zvolených žalmů. Těchto pět kroků jsem poctivě vyhledal a vyznačil v každém z těchto žalmů. Následně jsem postupoval tak, že jsem žalmy rozstříhal a seřadil podle vyznačených prvků. Tím jsem dostal rozsah a četnost každé jednotlivé kategorie ve zkoumaných žalmech. Tyto údaje jsem pak rozpracoval do tabulky a názorného grafu.

Tabulka 3.

Žalm	Počet veršů v kategorii							
	Oslovení	Stížnost	Prosba	Motivace	Prokletí	Boží odpověď	Přísah/slib	Doxologie a chvála
3	1	1	0	0	1	4	0	1
6	1	4	1	1	0	2	0	1
7	2	6	4	3	0	1	0	1
10	1	11	1	1	0	0	0	3
11	1	3	1	0	0	0	0	2
13	2	2	2	0	0	0	0	1
17	1	3	6	4	0	0	0	1
22	2	13	3	3	1	3	2	5
25	1	4	4	6	0	3	0	7
31	2	5	4	0	0	6	0	6
35	3	9	7	0	4	2	1	2
38	0	16	3	0	0	0	0	0
39	0	11	2	0	0	0	0	0
41	0	5	1	1	0	5	0	1
42	2	5	2	1	0	0	0	1
43	1	1	1	0	0	0	1	1
54	2	1	1	0	0	1	0	1
55	2	11	3	0	1	4	1	2
56	1	4	4	0	0	5	2	1
57	1	3	0	0	0	0	0	3
59	2	7	3	0	0	3	0	2
64	2	5	0	0	0	2	0	2
69	1	11	5	4	7	1	2	5
77	2	8	0	8	0	2	0	4
88	2	12	1	3	0	0	0	0
102	2	10	1	0	0	11	0	0
109	1	8	6	0	14	0	0	2
120	1	5	0	0	0	0	0	0
140	2	3	5	0	3	2	0	2
142	2	2	2	0	0	1	0	0
143	2	2	6	0	0	2	0	0
Celkem	45	191	79	35	31	60	9	57

V této tabulce jsem u každého žalmu vyznačil počet veršů náležející ke každému z jednotlivých kroků. Pokud se krok v žalmu nenachází, je mu přidělena hodnota nula. Tím zjistíme, které kroky žalmisty obsahují největší počet veršů, a jsou tedy hlavními kategoriemi, s nimiž žalmista pracuje. Vidíme, že ne každý žalm obsahuje všechny kroky, tak jak o nich mluví Westermann. Ale i on říká, že kategorie a jejich pořadí není rigidní a žalmista s nimi pracuje různě.⁸⁶

Graf 2.

Jednoduchý graf nám ukazuje ty kroky, jež obsahují nejvíce veršů. Jak se dalo očekávat, největším souborem je stížnost obsahující 191 veršů. Tento krok se nachází ve všech zkoumaných žalmech. Nejsilněji pak zazní v žalmu 38., v němž se nachází v 16 verších.

Druhým nejsilnějším souborem je krok prosby. Ta se objevuje v 79 verších a nejsilnější je v žalmu 35. Pokud bychom však spojili kategorii prosby a kategorii oslovení, jež také velmi často obsahuje prosbu o vyslyšení, zatímco

⁸⁶ WESTERMANN, Claus. *Lob und Klage in den Psalmen*. Sechste Auflage von Das Loben Gottes in den Psalmen. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1977. Str. 48

prosba jako samostatná kategorie obsahuje spíš prosbu o Hospodinův zásah, dostali bychom obsah o 124 verších.

Stejně tak třetím nejsilnějším souborem „zajištění si vyslechnutí“ je spíše krokem fáze chvály. Samostatný soubor ve zkoumaných žalmech obsahuje 60 veršů. Pokud bychom však opět spojili všechny tři kroky fáze chval, tedy zajištění si vyslechnutí, přísaha/slib, doxologie a chvála dostaneme počet veršů 126.

Z tohoto přehledu můžeme usuzovat, že tři velké okruhy témat jsou nejdůležitější. Prosbu střídá stížnost a stížnost zase prosbu. Nakonec zazní chvála, ne ani tak pro Hospodinovo jednání v žalmistově krizi, ale spíš pro jakousi snahu zajistit si vyslyšení modlitby.

To, co se však ukázalo jako jedna ze zajímavých věcí je absence druhé fáze u některých žalmů. A to konkrétně u žalmů: 38, 39, 88 a 120. Tyto žalmy postrádají ochotu žalmisty k chvále a tedy obrat k alespoň nějaké naději. Absence naděje v těchto žalmech by nás mohla přivést na myšlenku, že právě a pouze tyto žalmy lze považovat za dezorientující. Tyto žalmy jsou obtížné k četbě dnešnímu čtenáři pro obraz beznadějného utrpení bez jakéhokoliv Božího vstupu a Božího řešení. Přinášejí často velmi těžce stravitelné obrazy Boha. Tyto obrazy mohou mást jejich čtenáře a přinášet tak dezorientaci do vlastního pojetí víry. Avšak malou naději přece jen skrývají, neboť přes všechno popsané utrpení, jsou stále modlitbami, jež jsou přednášeny Hospodinu.

V našem souboru vybraných žalmů bychom tyto mohli právě pro absenci druhé fáze a znepokojující výpověď nazvat žalmy dezorientujícími. Pak by ale žalmy reorientující byli ty, které naopak chválu obsahují. Tím bychom si odpověděli na otázku rozlišení všech tří skupin žalmu. Pokud tedy žalm obsahuje alespoň jeden krok fáze chvály lze ho nazvat žalmem reorientujícím a pokud naopak žalm fázi chvály neobsahuje vůbec, je možno jej nazvat

dezorientující. Tímto rozlišením bychom tedy mohli posunout Bruggemannovu tezi o složitém rozpoznání žalmů reorientujících od žalmů dezorientujících a orientujících. Pokud žalm neobsahuje žádnou krizi, jedná se o žalm orientující. Pokud neobsahuje fázi chvály, je dezorientující. Když však žalm obsahuje krizi a reakci na ní, tedy, buď mluví o krizi prožité v minulosti a reaguje na ní, anebo obsahuje prvek chvály navzdory prožívané krizi, lze mluvit o žalmu reorientujícím.

V této části práce si podrobněji popíšeme jednotlivé fáze a kroky a podíváme se na to, jak je žalmista používá.

1) Fáze nářek

a) Oslovení

Jaká je tedy struktura zkoumaných žalmů? Prvním krokem žalmu je oslovení, ve formě prosby. Hospodin je tím, ke komu se žalmista vztahuje. Oslovuje jej přímo jakýmsi voláním. Hospodine, Bože jsou nejčastějším oslovením. Dále žalmista pokračuje prosbou o vyslechnutí. Volá, křičí, ptá se, prosí, naznačuje situaci. Například v žalmu 22. nalezneme dobrý příklad takového křiku.

*„Když volám, odpověz mi,
Bože mé spravedlnosti!
V soužení mi zjednáš volnost.
Smiluj se nade mnou,
vyslyš mou modlitbu!“⁸⁷*

⁸⁷ Ž. 22:1 ČEP

V něm žalmista volá k Bohu a naznačuje situaci, ve které se nachází. V jeho životě je soužení, ale prosí Hospodina o milost a o vyslyšení modlitby. Jinde pak zase žalmista začne rovnou stížností:

*„Hospodine,
jak mnoho je těch,
kteří mě souží,
mnoho je těch,
kdo proti mně povstávají!“⁸⁸*

b) Stížnost

Stížnost je centrem žalozpěvu. V ní žalmista popisuje situaci, ve které se ocitá a nastoluje problém. Je ohrožen, hrozí mu zánik. Tento krok je stěžejní, protože právě v něm žalmista nejvíce mluví o svém utrpení. Utrpení přichází z mnoha stran.

Zdroje útrap jsou veskrze tři. Buď žalmistu trápí jeho stav, ať už duševní nebo fyzický, anebo je to nepřítel, který mu usiluje o život či jej pomlouvá. V mnoha žalmech pak najdeme kombinaci mezi oslabeným stavem žalmisty a nepřáteli, jež neváhají tohoto oslabení využít. Tyto nepřátele žalmista často nazývá svévolníky. Dává jim ve svých představách též podobu různých, až mytických zvířat. Tyto zvířata často útočí v tlupě. V žalmech máme tedy obrazy psích a lvích smeček či stád býků. Je zajímavé, že některé ptáky žalmista používá jako popis svých fyzických či duševních stavů. Například:

*„Podobám se pelikánu v poušti,
jsem jak sova v rozvalinách,
probdím celé noci,*

⁸⁸ Ž. 3:1 ČEP

*jsem jak ptáče,
jež na střeše osamělo.* ⁸⁹

Žalmista také popisuje svůj strach a touhu s ním spojenou v metafoře křídel holubice, jež mu napomohou k útěku do bezpečí.

*„Pravím: Kéž bych měl křídla jako holubice,
uletěl bych, usadil se jinde.
Ano, daleko bych letěl,
pobýval bych v poušti,
spěchal do bezpečí před náporem větru,
před vichřicí.”* ⁹⁰

Z mytických zvířat je to pak jednorozec nebo býk, zejména pak Býci z Bášanu. Obě tyto zvířata představují silného nepřítele, jenž je člověkem neporazitelný. Býci z Bášanu pak mohou být odkazem na vítězství Hospodina nad králem Oggem jenž vládl obřimu národu Refájcům usídlených právě v Bášanu.⁹¹ Jakoby žalmista chtěl naznačit, že ten kdo mu ukládá o život, není běžným nepřítelem, kterého lze porazit bez Božího zásahu a tím motivovat Hospodina k jednání v žalmistův prospěch.

Třetím zdrojem ohrožení je v některých žalmech sám Hospodin, jež za první dopouští na žalmistu utrpení a za druhé jej vydává jeho nepřítelům. To zřejmě souvisí s přesvědčením, že Hospodin má život žalmisty a jeho okolnosti ve vlastních rukou. To se pak pojí s otázkami, jestli žalmista nekoná či nekonal ve svém životě něco, co se Hospodinu znelíbilo.

⁸⁹ Ž. 102:7-8 ČEP

⁹⁰ Ž. 55:7-9 ČEP

⁹¹ DOUGLAS, J. D. (ed.). *Nový biblický slovník*. Překlad Alena Koželuhová. Ilustrace Tomáš Prchal. Praha: Návrat domů, 1996. Str. 696

c) Prokletí

Se zdroji žalmistova utrpení je pak úzce provázán krok prokletí. To je většinou namířeno právě proti žalmistovým nepřátelům.

*„Jejich stůl se jim staň osidlem a těm,
kdo jsou s nimi zajedno,
buď léčkou.*

*Dej, ať se jim zatmí v očích,
aby neviděli,*

jejich bedra ustavičně zbavuj síly.

*Vylej na ně svůj hrozný hněv,
tvůj planoucí hněv ať postihne je.*

*Jejich hradiště ať zpustne,
v jejich stanech ať nebydlí nikdo.*

*Neboť toho,
kterého jsi ty zbil,*

*pronásledovali,
vypravují o bolesti těch,*

které jsi proklál.

*Sečti jejich nepravosti,
ať před tebou nejsou spravedliví.*

*Nechť jsou vymazáni z knihy živých,
nezapsáni mezi spravedlivé.⁹²*

Thomas Römer ve své knize Zapovězené žalmy naznačuje, že za tak silným vyjádřením se může skrývat obrovská touha po spravedlnosti a nastolení spravedlivé společnosti. Jedná se tedy o silnou výzvu vůči Bohu. Pouze on

⁹² Ž. 69:23-29 ČEP

může být vykonavatelem této pomsty. Žalmista nebere spravedlnost do svých rukou. Zdá se, že slova jsou jeho jedinou zbraní proti skutečnému hmatatelnému násilí svévolníků. Ve svých úzkostech proto před Bohem nic neskrývá a předkládá mu i své pomstychtivé představy. To může být vskutku terapeutické, protože žalmista vyslovením těchto tužeb může dojít ke katarzi a zabránit tak výbuchu svého vlastního skutečného násilí.⁹³

d) Prosba

Na stížnost navazuje prosba. Ta je skutečným vyvrcholením stížnosti. Bohu je předložena situace, z níž není pro člověka úniku. Bezmoc a zoufalství, které jsou jasně zřetelné ze stížnosti, zde dostává jasnější kontury. Od úvodní prosby se liší v tom, že zde je Hospodin žádán o přímý vstup a zásah, zatímco v úvodním oslovení se k Bohu volá a prosba se vztahuje k vyslyšení modlitby. Žalmista používá ve své prosbě velmi často volání po vysvobození a spáse.

*„Vrať se, Hospodine,
braň mě, pro své milosrdenství mě zachraň!“⁹⁴*

Volá ale také po zásahu proti svévolníkům, a proto je někdy velmi jednoduché je zaměnit s prokletím.

*„Kéž to zlo odrazí na ty,
kdo proti mně sočí!
Ve své věrnosti je umlč.“⁹⁵*

Zatímco však prokletí vyjadřuje spíš výtrysk žalmistova hněvu, prosba představuje jakousi tichou odevzdanost právě po všech těch emocích koncentrovaných ve stížnosti či prokletí. Prosba: kéž, připomíná spíš jakýsi povzdech a ochotu odevzdat se k Božimu jednání. Zároveň jakoby v prosbě

⁹³ RÖMER, Thomas. *Zapovězené žalmy: modlitby beznaděje a pomsty*. Jihlava: Mlýn, 2010.

⁹⁴ Ž. 6:5 ČEP

⁹⁵ Ž 54:7 ČEP

nastávala úleva. Od vyřčení prosby, se nastartoval proces smíření. Ať už bude Bůh jednat, anebo ne, je prosebník ochoten se smířit s tím co přichází.

e) Motivace

Jeden z dalších kroků úzce provázaným s prosbou, které prosebník používá, je motivace Hospodina ke vstupu do žalmistova života. Potřeba si zajistit připomenutím mocných Božích činů. Existuje několik variant takové motivace. Prvním z nich je způsob, ve kterém je žalmista přesvědčen o své nevině a žádá tedy Hospodinovu pomoc.

*„Ty však vidíš trápení a hoře.
Shlédneš a vše vezmeš do svých rukou.
Bezbranný se spoléhá na tebe,
sirotkovi poskytuješ pomoc.“⁹⁶*

Mnohem častěji však nalézáme motivaci, kdy žalmista přiznává svou vinu, ale kaje se a prosí o obnovu a odpuštění.

*„Hospodine, Bože můj,
jestliže jsem něco spáchal,
jestliže lpí bezpráví na mých dlaních,
jestliže jsem odplácel zlem tomu,
který mi přál pokoj,
nebo z prázdných ohledů jsem šetřil protivníka,
ať nepřítel stihá moji duši,
chytí a zašlape do země můj život,
ať uvede v prach mou slávu.“⁹⁷*

⁹⁶ Ž 10:14 ČEP

⁹⁷ Ž 7:4-6 ČEP

Je obvyklé, že se žalmista snaží motivovat Hospodina také připomenutím jeho činů vůči otcům. Jestliže Hospodin zázračně konal v jejich příběhu, proč by nemohl zasáhnout také do žalmistova problému.

*„Ty jsi ten Svatý,
jenž trůní obklopen chválami Izraele.
Otcové naši doufali v tebe,
doufali,
tys jim dal vyváznout.
Úpěli k tobě a unikli zmaru,
doufali v tebe a nebyli zahanbeni.“⁹⁸*

Žalmista se pokouší Hospodina motivovat k zásahu mnoha způsoby. Je ochoten přehánět a líčit svůj stav jako nezvratný například tvrzením, že jeho smrt je již nevyhnutelná.

*„Jsem počítán k těm,
co sestupují v jámu,
jsem jako muž,
který pozbyl síly.
Jsem odložen mezi mrtvé jako skolení,
co leží v hrobech,
na které už ani nevzpomeneš,
kteří jsou zbaveni ochrany tvých rukou.“⁹⁹*

Žalmista však také ve své snaze o motivaci Hospodina neváhá jít až na hranici slušnosti vůči Bohu. Říká, že jestli Bůh nezasáhne do jeho situace, bude to předně on, kdo bude trazit, a to ztrátou svého vyznavače. Žalmista už se ale ocitá z jeho pohledu na hranici života a smrti a tedy již není nic víc, co by mohl obětovat.

⁹⁸ Ž 22:4-6 ČEP

⁹⁹ Ž 22:5-6 ČEP

„Což pro mrtvé budeš konat svoje divy?
Povstanou snad stíny a vzdají ti chválu?
Což se o tvém milosrdenství vypráví v hrobě?
O tvé věrnosti v říši zkázy?
Což jsou známy v temnotě tvé divy,
tvoje spravedlnost v zemi zapomnění?“¹⁰⁰

2) Fáze chvály

a) Boží vyslyšení

Nyní nastává ve struktuře změna. Něco se v žalmistově situaci změní. Co je tou změnou? Může se dít následovně. Žalmista chválí protože:

- a) přestože trpí, protože se oprostil od ohledu na sebe samotného a raduje se z Boží velikosti.
- b) přestože trpí, avšak navzdory současnému utrpení má jistotu Boží pomoci a dává najevo, že je jen otázkou času, kdy ta pomoc nastane.
- c) protože ví, že se chce Bohu zalíbit (čímž se tento krok blíží motivaci)
- d) chválí, protože právě zakusil pomoc.
- e) chválí, protože si v rámci kultu připomenul a) nebo b).

Ne vždy je tato změna zcela jasně viditelná. Je to zvláště kvůli tomu že se jedná o vnitřní proces člověka. Spiritualita vzdoruje empirickému zkoumání.¹⁰¹ Vnitřní procesy nejsme schopni nijak dokázat, snad jen na ně můžeme nahlédnout, pokud je člověk sám nevysloví a neotevře své nitro. Avšak právě to, že je žalmista přes veškeré prožívané utrpení ochoten k chvále, nám silně

¹⁰⁰ Ž 88:11-13 ČEP

¹⁰¹ ADAM, Zdeněk, VORLÍČEK, Jiří a Yvona POSPÍŠILOVÁ, ed. *Paliativní medicína*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2004. Str. 450

naznačuje, že žalmista prochází vnitřní katarzí. Najednou si je žalmista jist tím, že jej Bůh slyší. Toto přesvědčení bývá vyjádřeno zvoláním. Pokud na začátku žalmu žalmista křičí k Hospodinu v zoufalství a prosí o slyšení, zde již volá v pevném přesvědčení, že Hospodin slyší a modlitbu prosebníka přijme:

*„Pryč ode mne všichni,
kdo pácháte ničemností!
Hospodin můj hlasitý pláč slyší,
Hospodin slyší mou prosbu,
moji modlitbu Hospodin přijme.“¹⁰²*

nebo:

*„Svého ducha kladu do tvých rukou,
vykoupils mě,
Hospodine, Bože věrný.
Nenávidím ty,
kdo se drží šalebných preludů,
já spoléhám na Hospodina.
Z tvého milosrdenství se budu radovat a budu jásat,
že jsi shlédl na mé pokoření.
Vždyť ty víš,
co sužuje mou duši.
Nevydal jsi mě do rukou nepřítele,
dopřáls volnosti mým nohám.“¹⁰³*

¹⁰² Ž 6:9-10 ČEP

¹⁰³ Ž 31:6-9 ČEP

b) Přísaha/Slib

Součástí chvály je také žalmistovo skládání slibu, je ochoten v případě změny situace něco učinit na oplátku. Šířit dobrou zvěst o Hospodinu, nebo například slíbí obětovat v chrámu.

*„Ochotně ti budu obětovat,
vzdávat chválu,
Hospodine,
tvému jménu,
protože je dobré.“¹⁰⁴*

Někdy však žalmista považuje oběť za nedostačující. Zdá se, že hlásání a mluvení o Božích skutcích Bůh přijme spíš než oběť dobytka.

*„Písní budu chválit jméno Boží,
velebit je budu díkyvzdáním.
Hospodin to přijme raději než býka,
býčka s paznehty a rohy.“¹⁰⁵*

c) doxologie a chvála

Posledním krokem vyskytujícím se v těchto námi vybraných žalmech je doxologie – závěrečné provolání slávy. V této doxologii je Hospodin uznáván jako vládce, zachránce, ten, který se zastane vdovy a sirotků. V tomto prvku lze asi nejsilněji vnímat posun od stíznosti

¹⁰⁴ Ž 54: 8 ČEP

¹⁰⁵ Ž 69: 31-32 ČEP

v zoufalství k plnému přesvědčení o Božím zásahu. Můžeme zde říct, že žalmy, které obsahují tuto doxologii, bychom mohli rozpoznat jako žalmy reorientace právě pro provolání slávy. To se může dít pouze po změně, jež nastala v žalmistově situaci. Zřejmě nikdo není schopen oslavovat přímo v život ohrožující situaci. Žalmista je ochoten vyslovit Hospodinovi chválu navzdory vědomí, že prožívané, anebo prožité utrpení se může kdykoliv vrátit.

Základní strukturu zkoumaných žalmů si lze představit takto:

1. Stížnost

- I. Oslovení s úvodním voláním k Bohu a prosbou o vyslyšení
- II. Stížnost
- III. Prosba
- IV. Motivace
- V. Prokletí

2. Chvála

- I. Jistota vyslyšení
- II. Přísaha /slib
- III. Chvála Boha, závěrečná doxologie

Je třeba si však říct, že tato struktura není rigidní. Žalmista Pracuje s těmito prvky různě. Nalezneme žalmy, které budou obsahovat víceméně všechny tyto prvky, avšak jejich pořadí není nikdy pevně dáno. Například žalm 41. začíná s jistotou vyslyšení a motivací, pak teprve přichází silná stížnost, krátká prosba ve verši 11. Aby opět pokračovala jistotou vyslyšení a závěrečnou doxologií. Často také žalmista vynechá některý z prvků úplně.

Na tomto místě je dobré popřemýšlet nad Bruggemannovým rozdělením žalmů. Pokud žalm obsahuje pouze prvky stížnosti, můžeme říct, že se jedná o žalm dezorientovaný. Pokud však žalm obsahuje chválu navzdory prožívanému

utrpení, mohlo by se jednat o žalm nové orientace. Žalmista je ochoten chválit Hospodina i přesto, že trpí. Je ho ochoten chválit proto, že už má s Hospodinem předchozí dobrou zkušenost, nebo plně věří Bohu, že zasáhne, anebo se již něco změnilo během jeho nářku.

3.1. Příklady struktury v žalmu

V této podkapitole bychom si na dvou žalmech představili, jak tato struktura a její prvky fungují přímo v textu žalmu. Bylo by vhodné zvolit jeden žalm, který obsahuje většinu prvků, tedy žalm, jež bychom mohli nazvat nově orientovaný a jeden žalm, který bychom mohli nazvat dezorientovaným, protože neobsahuje žádnou chválu. Tyto žalmy bychom si mohli podrobněji rozebrat. Jako první budeme zkoumat žalm 69.

3.1.1 Žalm 69.

Pro předního zpěváka,
podle "Lilií". Davidův.

Z prvního verše se dozvídáme tři informace. Tento žalm je pro předního zpěváka, což může být odkaz pro interpretaci a přednes tohoto žalmu. Informace podle Lilií může být nápěv, podle kterého je třeba žalm interpretovat. Obě tyto informace mohou ovšem sloužit také na to, aby upozornily na jeho interpretaci v rámci liturgie a na možná gesta a provedení v rámci chrámové služby. Je otázkou, zda se zde neobjevuje něco, co nejsme schopni rozeznat právě pro chybějící informace o liturgických interpretacích v rámci bohoslužby. Nevíme, jaká gesta anebo úkony prováděl kněz při recitaci tohoto žalmu.

Třetí informace nám říká, že je autorství tohoto žalmu připisáno Davidovi. Autorem mohl být skutečně král David, ale vzhledem k tomu, že se kniha žalmů vyvíjela dlouhou dobu, musíme zvážit i možnost, že autorství tohoto žalmu je Davidovi připisána tradicí.

I. Oslovení

Zachraň mě, můj Bože,
vody mi pronikly k duši!

Žalmista začíná adresnou prosbou k Hospodinu. Oslovuje toho, koho považuje za svého zachránce. Rozkazovací způsob naznačuje, že situace je vážná. Zároveň jakoby už zde začínala stížnost: vody mi pronikly k duši. Je zde spojitost s vodní masou, s pra-vodami, naznačuje jakýsi duševní zmatek a vnitřní stísněnost.

II. Stížnost

V bahně hlubiny se topím,
není na čem stanout,
do hlubokých vod se nořím,
dravý proud mě vleče.
Volám do umdlení,
hrdlo zanícené,
Boha vyhlížím,
až zrak mi vypovídá.
Víc než vlasů na mé hlavě je těch,
kdo mě bez důvodů nenávidí;
zdatní jsou, kdo umlčet mě chtějí,

zrádní nepřátelé!

Co jsem neuchvátil, mám teď vracet.

Zde je žalmistou vyslovována stížnost na situaci, ve které se nachází. Popisuje vnitřní pocity. Jeho utrpení plyne z jeho duše. Pro popis pocitů používá metaforu bahna hlubin, hlubokých vod, dravého proudu. Jakoby se topil, což je stav velmi blízký smrti. Při křiku o pomoc je ještě více vysílen a při vyhlížení záchrany mu selhává zrak. Nevidí a není schopen v tuto chvíli vidět záchranu. Avšak pro žalmistu to není člověk, jenž by ho mohl ze situace zachránit, ale Bůh. Naopak člověk je ten kdo jej ohrožuje. Jeho nepřátel je bezpočet, jsou zdatní a zrádní. Jednají vůči stěžovateli bezdůvodně. Pocity, které zde žalmista popisuje, se podobají strachu, který oslabuje a znesnadňuje jakoukoliv obranu ve vlastní síle proti nepřátelům. Zde musí zasáhnout jedině Bůh.

III. Motivace

Ty znáš, Bože,
moji pošetilost,
čím jsem se kdy provinil,
ti není skryto.
Kvůli mně však ať se nemusejí hanbit,
kdo složili svou naději v tebe,
Panovníku, Hospodine zástupů,
ať kvůli mně se nemusejí stydět ti,
kdo tě hledají, Bože Izraele!
Snáším potupu přec kvůli tobě,
stud pokryl mé tváře.

Najednou se v žalmu objevuje prvek motivace. Žalmista mluví o tom, že Bůh zná poštilosti a hříchy stěžovatele. Před Bohem není nic skryto. Žalmista přiznává svou minulost a je si vědom, že ne vždy jednal v souladu s Boží vůlí. Připomíná však Hospodinu ty, kteří jsou mu věrní. Říká, že tato komunita se může cítit zahanbená a dotčena právě pro žalmistovy hříchy. Hospodin však může provinění odpustit a zasáhnout a uchránit tak komunitu svých věrných vyznavačů před hanbou.

IV. Stížnost

Za cizího mě mají mí bratři,
cizincem jsem pro syny své matky,
neboť horlivost o tvůj dům mě strávila,
tupení těch, kdo tě tupí,
padlo na mne.
Postil jsem se,
vyplakal si oči,
ale v potupu se mi to obrátilo.
Oblékl jsem si žíněné roucho
a stal se pro ně pořekadlem.
O mně klevetí,
kdo sedávají v bráně,
píjani si o mně popěvují.

Stížnost pokračuje. Protivník není žalmistovi cizí. Jedná se právě o jeho bratry, pro které se stal cizincem, snad pro to, co se mu děje, možná pro to, co říká. To by nám naznačovala horlivost o tvůj dům. Prorok horliví pro Hospodinův dům je odmítán pro kritiku své komunity a jejího jednání. Snad je zde na místě zmínit Ježíšův povzdech: „*Jeruzaléme, Jeruzaléme, který zabíjíš*

proroky a kamenuješ ty, kdo byli k tobě posláni.“ ¹⁰⁶Žalmistův problém a stav zřejmě vychází z toho, že vidí nepřítele v podobě svých bratrů, jenž uráží Hospodina. Sám však činí pokání. Ještě jsou v Izraeli ti, kteří Boha hledají. Pokání, které je činěno veřejně, se však proměňuje v potupu. Nepřátelé se takovému jednání vysmívají, stejně jako tupí Hospodina. Žalmista svou stížností protestuje proti jednání svého národa. Křivdu páchanou na Hospodinu vnímá jako křivdu páchanou na něm samém.

V. Prosba

Ale má modlitba spěje,
Hospodine, k tobě,
je čas přízně,
Bože nejvyšš milosrdný,
odpověz mi,
věrný dárce spásy,
vysvobod' mě z bahna,
ať se neutopím!
Kéž jsem vysvobozen z rukou těch,
kteří mě nenávidí,
z hlubokých vod.
Ať mě neodvleče dravý vodní proud,
ať hlubina mě nepohlčí,
ať nade mnou studnice nezavře ústa!
Odpověz mi, Hospodine,
vždyť tvé milosrdenství je dobrotivé,
pro své velké slitování shlédni na mne,
neskrývej tvář před svým služebníkem,

¹⁰⁶ Mat. 23:37 ČEP

když se soužím,
pospěš,
odpověz mi,
buď mi blízko,
zastaň se mne,
vykup mě kvůli mým nepřátelům!

Po stížnosti přichází prosba. Začíná s přesvědčením, že vyslovená modlitba spěje k Hospodinu, že je čas přízně, že Bůh je nejvyšš milosrdný. To, že se jedná o prosbu, poznáme z použitých slovních spojení: odpověz mi, vysvobod' mě, ať mě neodvleče dravý proud, ať mě hlubina nepohlčí, atd. Žalmista zde navazuje na svou první stížnost ve verších 3-5, ve kterých mluví o hlubokých vodách, o bahně. Prosí Hospodina o zásah v hraniční situaci. Jestliže je žalmista utlačován, prosí o vnitřní klid s pohledem na svého spasitele. Série krátkých proseb na konci prosby vyjadřuje naléhavost situace. Žalmista prosí o Boží spěch, odpověď, blízkost a vykoupení.

VI. Stížnost

Ty víš, jak jsem tupen,
ostouzen a haněn,
máš před sebou všechny moje protivníky.
Srdce potupou mi puká,
jsem jak ochrnutý.
Na soucit jsem čekal,
ale marně; na ty, kdo by potěšili
- nenašel se nikdo.
Do jídla mi dali žluč,
když jsem žíznil,
dali mi pít ocet.

Prosbu opět střídá stížnost. Žalmista se odvolává na to, co sám Hospodin vidí. Dále si stěžuje na situaci, ve které se zatím nic nemění. Žalmista čekal na soucit, čekal, že alespoň někdo z jeho národa projeví milosrdenství, místo toho se však dočká jen mizérie a podrazů. To vede žalmistu k hněvu.

VII. Prokletí

Jejich stůl se jim staň osidlem a těm,
kdo jsou s nimi zajedno,
buď léčkou.
Dej, ať se jim zatmí v očích,
aby neviděli, jejich bedra ustavičně zbavuj síly.
Vylej na ně svůj hrozný hněv,
tvůj planoucí hněv ať postihne je.
Jejich hradiště ať zpustne,
v jejich stanech ať nebydlí nikdo.
Neboť toho, kterého jsi ty zbil,
pronásledovali,
vypravují o bolesti těch, které jsi proklál.
Sečti jejich nepravosti,
ať před tebou nejsou spravedliví.
Nechť jsou vymazáni z knihy živých,
nezapsáni mezi spravedlivé.

Dosud si žalmista pouze stěžoval a prosil, zde ale přichází na řadu hněv. Ten se promění v prokletí. Tato prokletí jsou namířena vůči nepřítelům. Tato prokletí se stupňují až k přání naprosté eliminace těchto nepřátel nejen na zemi, ale zřejmě i v nebi. Někdo kdo působí příkoří Hospodinovu věrnému, působí

příkoří i Hospodinovi. Žalmista vlastně přeje svým nepřátelům to, co sám prožívá.

VIII. Boží odpověď

Jsem ponížen,
bolestí se soužím,
avšak hradem je mi, Bože, tvoje spása.

V tomto verši však nastává změna. Najednou je žalmista přesvědčen o tom, že Bůh je jeho spása. Verš sice začíná konstatováním stavu žalmisty nakonec, však přichází chvála Boha navzdory stavu žalmisty.

IX. Příklad/Slib

Písní budu chválit jméno Boží,
velebit je budu díkyvzdáním.
Hospodin to přijme raději než býka,
býčka s paznehty a rohy.

Pokud Bůh zasáhne, je žalmista rozhodnut Boha chválit, vzdávat mu chválu a zpívat písně o jeho milosrdenství. Tuto část nazýváme přísaha. Na této přísaze je zvláštní, že se vymyká zvyklosti. Očekávali bychom, že žalmista bude Bohu obětovat, on však říká, že Bůh spíše přijme chválu a velebení než oběť.

X. Doxologie

Pokorní to spatří a budou mít radost;
kdo se dotazujete na Boží vůli, okřeje v srdci.
Vždyť Hospodin ubožáky slyší,
nepohrdá svými,

když jsou uvězněni.

Ať ho chválí nebesa i země,

moře se vším, co se v nich hemží,

neboť Bůh zachrání Sijón

a zbuduje judská města;

budou tam sídlit a je mít ve vlastnictví.

Potomstvo jeho služebníků je bude dědičně držet;

budou v nich bydlet ti, kdo milují jeho jméno.

Nakonec přichází závěrečná doxologie. V ní je žalmista naprosto přesvědčen, že Bůh bude jednat, že nepohrdá ubohými a trpícími. Nakonec budou v pořádku všichni spravedliví. Bůh zbuduje města a potomci se budou mít dobře. Budoucnost je tedy zajištěna. Proto žalmista vyzývá celou zemi k chvále Boha na nebesích.

Struktura tohoto žalmu tedy vypadá následovně:

- I. Oslovení (v. 2)
- II. Stížnost (v. 3-5)
- III. Motivace (v. 6-8)
- IV. Stížnost (v. 9-13)
- V. Prosba (v. 14-19)
- VI. Stížnost (v. 20-22)
- VII. Prokletí (v. 23-29)
- VIII. Zajištění si vyslechnutí (v. 30)
- IX. Příklad/slib (v. 31-32)
- X. Doxologie (v. 33 -37)

V tomto žalmu vidíme, že navzdory stížnosti, je žalmista ochoten chválit Boha. Tuto chválu může vyvolat: za první pozitivní zkušenost

z minulosti, v níž Hospodin zasáhl, za druhé hluboká víra, že Hospodin nenechá urážet sebe a tedy ani prosebníka.

3.1.2 Žalm 88.

V dalším žalmu si ukážeme jaké to je, když žalmista buď není ochoten k chvále, anebo je již v tak bezvýhodné situaci, že na chválu nemá sílu ani čas. Možností také ale je, že chvála nemá smysl, pokud je Hospodin žalmistou považován minimálně za toho, kdo na něj utrpení dopouští ze své vůle. Žalm 88. je žalozpěv par excellence, pro vyjádření hloubky zoufalství, jenž obsahuje. Nenajdeme v něm žádný obrat k dobrému, téměř žádnou naději pro budoucnost. Tento žalm lze nazvat „matkou všech ostatních bědování“.¹⁰⁷

Žalmová píseň,
pro Kórachovce.
Pro předního zpěváka,
pro zpěv při tanečním reji.
Poučující,
pro Hémana Ezrachejského.

První verš je úvodní, nachází se v něm, jak a kdy se má žalm použít. Zmínka o Koráchovcích patrně naznačuje, že žalm je určen pro skupinu zpěváků. Koráchovci, nebo synové Korácha byli skupinou svatých zpěváků.¹⁰⁸

Tento žalm by měl být dle českého překladu zpíván při tanečním reji. Zde však nastává problém překladu. Slovo *machalat*, které český ekumenický překlad překládá jako taneční rej, má více možných výkladů, jež by spíše odpovídali celkovému rázu žalmu. Slovo *machalat* se píše stejně jako nemoc,

¹⁰⁷ FOSTER, Robert Louis a David M. HOWARD. *My words are lovely: studies in the rhetoric of the Psalms*. New York: T&T Clark, c2008. str. 133

¹⁰⁸ DOUGLAS, J. D. (ed.). *Nový biblický slovník*. str. 515

což by naznačovalo, že se zde jedná spíš o žalm zpíváný při nemoci.¹⁰⁹ Toto slovo však také může vyjadřovat buď dávný hudební nástroj, anebo způsob jakým měl být žalm zpíván. Význam tohoto slova, nám nenapoví ani jeho první použití v Genesis 28, 9, kde je Machalat jméno jedné z Ezauových žen.

Žalm určen k „rozjímání“¹¹⁰ pro Héman Ezrechejského, což může být jeden z mudrců, kterého Šalamoun předčil moudrostí, nebo se jedná o jednoho z předních Davidových zpěváků.¹¹¹

I. Oslovení

Hospodine, Bože,
má spáso,
ve dne i v noci před tebou úpím;
kéž vstoupí moje modlitba k tobě,
nakloň ucho k mému bédování!

V oslovení se nachází jediná naděje vložená v Hospodina. Žalmista zde identifikuje Hospodina jako spáso. V celém žalmu je to ze strany žalmisty jediné vztažení se vůči Bohu jako zachránci. Jinak je Hospodin spíš vnímán jako nepřítel. Pokud však je Hospodin spáso, ještě zbývá naděje. Modlitba je nepřetržitá, ve dne i v noci žalmista trpí a ve svém utrpení se upíná k Bohu. Ten jediný může slyšet jeho bédování a zasáhnout. Prosba doufá, že se modlitba dostane ke sluchu adresáta.

II. Stížnost

Samým zlem se sytí moje duše,
k podsvětí spěje můj život.

¹⁰⁹ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. 2., zcela přeprac. a rozšíř. vyd. Praha: Kalich, 1956.

¹¹⁰ PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. Vyd. 4. Praha: Kalich, 2006. str. 95

¹¹¹ DOUGLAS, J. D. (ed.). *Nový biblický slovník*. str. 284

Jsem počítán k těm,
co sestupují v jámu,
jsem jako muž,
který pozbyl síly.
Jsem odložen mezi mrtvé jako skolení,
co leží v hrobech,
na které už ani nevzpomeneš,
kteří jsou zbaveni ochrany tvých rukou.
Odložils mě do nejhlubší jámy,
do temnoty hlubin.
Leží na mně tíha tvého rozhořčení,
všemi svými příboji mě trýzníš.
Známé jsi mi vzdálil,
zhnusils mě jim,
jsem uvězněn,
nemám východiska.
Oči mám zkalené utrpením,
po celé dny jsem tě, Hospodine, volal,
vztahoval jsem k tobě dlaně.

Stížnosti jsou zde velmi silné, popis žalmistovy situace děsivý. Nachází se opravdu na hranici smrti. To nám dokazují i mnohé použité výrazy jako hroby, mrtví, podsvětí, jáma, temnoty hlubin. Sám žalmista vidí sebe jako odloženého mezi mrtvé. I jeho nejbližší ho považují za mrtvého, je od nich vzdálen. Dokonce pociťují zhnusení, jež může pramenit také ze vzhledu. Zřejmě se žalmistův stav nějak promítl do jeho vzhledu a tedy i do jeho vlastní identity a vnímání sebe sama. Jeho blízcí, kteří vnímají tuto proměnu těla, zřejmě mají problém se s ním setkat. Rány, které sebou nemoc přinášela,

zřejmě samy připomínaly rozkládající se tělo mrtvých. To může být příčinou žalmistovy sebeidentifikací s těmi, jež jsou odloženi mezi mrtvé. To, co však je pro čtenáře šokující, že žalmista identifikuje Hospodina jako příčinu tohoto stavu.

III. Motivace

Což pro mrtvé budeš konat svoje divy?
Povstanou snad stíny a vzdají ti chválu?
Což se o tvém milosrdenství vypráví v hrobě?
O tvé věrnosti v říši zkázy?
Což jsou známy v temnotě tvé divy,
tvoje spravedlnost v zemi zapomnění?

Jestliže je Hospodin příčinou žalmistova stavu, je také jediný, kdo jej může změnit. Proto je třeba ke změně Boha motivovat. Tato motivace se děje pomocí otázek, pokládaných přímo před Hospodina. Žalmista tak chce Boha upozornit na to, že pokud zemře, nebude mít kdo Hospodina chválit, nebude mít na kom konat své divy, nebude nikdo, kdo by upozorňoval na Hospodinovu spravedlnost. Žalmista zde pracuje s myšlenkou, že je to předně Hospodin kdo utrpí ztrátou svého vyznavače. Ten totiž už nemá co ztratit, neboť se sám považuje za již mrtvého.

IV. Prosba

Hospodine, pomoz,
k tobě volám,
ráno má modlitba přichází k tobě.

Na motivaci pak navazuje jediná prosba podobná úvodnímu oslovení. Pomoz, k tobě volám, modlitba přichází k tobě. Tedy není žádán o pomoc

člověk, ani cizí Bůh, ale prosba směřuje k tomu jedinému, o kom žalmista věří, že ještě může krutý osud změnit tím, že změní svůj postoj k trpícímu

V. Stížnost

Hospodine,
proč jsi na mě zanevřel a svou tvář přede mnou skrýváš?
Jsem ponížen a od mládí hynu,
snáším tvé hrůzy,
nevím si rady.
Přehnala se přese mne výheň tvého hněvu,
děsuplné rány tvé mě umlčely,
ze všech stran se na mě denně hrnou jako vody,
všechny najednou mě obkličují.
Přítele a druha jsi mi vzdálil,
jenom temnoty se ke mně znají!

V závěru pak dál žalmista pokračuje ve stížnosti. Zcela jasně identifikuje Hospodina, jako toho, kdo skrývá svou tvář. Hospodin je ten, kdo se hněvá a kdo dopouští na žalmistu děsuplné hrůzy a rady. Žalm nekončí pozitivně, ale výkřikem o tom, že to není přítel ani Bůh, jež jsou žalmistovi blízko, ale jen temnota vlastního utrpení.

- I. Oslovení (v. 2-3)
- II. Stížnost (v. 4-10)
- III. Motivace (v. 11-13)
- IV. Prosba (v. 14)
- V. Stížnost (v. 15-19)

3. Diskuze

V této práci jsme se pokusili zkoumat, jak žalmista mluví ve své modlitbě k Bohu o svém prožívaném utrpení. Nebylo by na místě opomenout také stránku jazyku, v němž jsou tyto žalmy zapsány v původním znění. Žalmy jsme zkoumaly především z hlediska českého ekumenického překladu s přihlédnutím k překladům slovenským a anglickým a to zejména proto, že sem při psaní této práce myslel především na svou komunitu věřících, která tyto žalmy čte ve vlastním jazyce. Další výzkumná práce, které jsme se nevěnovali zejména kvůli rozsahu této práce, by se tedy na zkoumané žalmy mohla podívat také z hlediska jejich původního hebrejského znění a také z hlediska použití poetické formy dané hebrejskými poetickými kategoriemi tak, jak jsme se s nimi seznámili v předchozích kapitolách.

Jistý limit si lze také uvědomit v tom, že před sebou máme pouze jen text modliteb, ale je již obtížné rekonstruovat, jak byly používány. Jsme si jistí, že tyto modlitby byly liturgicky využívány v rámci bohoslužby, již však nejsme schopni rekonstruovat podrobný průběh této bohoslužby. Jakoby, jsme četli jen libreto divadelní hry, ale neviděli bychom vše, co se odehrává na podiu. Tedy pohyb, kostýmy, gesta a emoce herců. Další směr, kterým by se tedy mohlo zkoumání žalmů ubírat, je snaha o rekonstrukci izraelského ritu bohoslužby a nalezení využití těchto žalmů v bohoslužbě chrámu.

V souvislosti s liturgií by se také dalo zkoumat využití těchto dezorientovaných žalmů v dnešní bohoslužbě. Zda by v ní našli své místo a uplatnění. Mohlo by se zkoumat, zda zařazení těchto žalmů do bohoslužby může mít a přinést nějaký prospěch dnešní komunitě věřících. Jak už jsme si v této práci řekli, tyto žalmy mohou být terapeutické a mít tak dopad na komunitu, která prožívá utrpení, jež se jí dotýká. Zajímavé by také mohlo být

zkoumat a porovnávat tyto žalmy s mimo žalmovými stížnostmi jako jsou ty v knihách Job anebo pláč Jeremijášův.

Také bychom mohli jít směrem využití těchto žalmů v nemocničním kaplanství. Možná ani ne tak pro nemocné, spíš pro ty, jež nemocné provázejí. Tyto žalmy mohou mít pro provázejícího účinek terapeutický, ale také mohou posilovat základy jeho víry tváří tvář lidskému utrpení. Mohou mu přinést nejen jisté rozehřešení, ale také pochopení trpícího. Mohou přinést naději a mohou být inspirací pro práci s nadějí. Dobré by možná bylo také na základě kvalitativního výzkumu porovnat výpovědi dnešního člověka o utrpení s výpovědi žalmisty a zjistit, zda tyto výpovědi vykazují stejné nebo podobné vzorce.

Mohli bychom také zkoumat Bruggemannovo rozdělení žalmů a Ricoeurovo pojetí hermeneutického kruhu, neboť Ricoeurovi stádia víry se velmi podobají rozdělení žalmů, které popsal Brueggeman u žalmů ve své knize „*The massage of the Psalm*“¹¹²

Všechny tyto směry, které leží před námi, jsou příslibem toho, že žalmy nemusí být jen starověkou poezií, ale že mohou přinést zkušenost nakumulovanou člověkem v průběhu tisíciletí. Žalmy tak nemusí být mrtvou knihou, ale naopak knihou, jež se stane branou do živoucí zkušenosti a přinášející tak dnešní komunitě radu, jak se vypořádat s těmi těžkými a velkými událostmi, života každého člověka.

¹¹² GRONDIN, Jean. *Úvod do hermeneutiky*. Praha: Oikoymenh, 1997. Oikúmené.

4. Závěr

Utrpení doprovází člověka od nepaměti a člověk se s ním vypořádává různě. V této práci jsme se pokusili podívat na to, jak s tématem utrpení člověka pracuje kniha žalmů. Jak o něm hovoří Hospodinův vyznavač. Ten přednáší Bohu své stížnosti a očekává, že budou vyslechnuty. Prozkoumali jsme nejprve Bruggemannovo rozdělení žalmů, abychom identifikovali ty žalmy, jež se stanou středem našeho zkoumání. Bruggemannovy je také důležité poděkovat za inspiraci k přemýšlení nad tématem poselství žalmů. Tato práce však má ambici zkoumat podrobněji mechanismus žalmistovy práce s utrpením a vzít do úvahy také Westermannovy fáze a jejich jednotlivé kroky, z nichž žalmista skládá své modlitby. Těchto osm kroků a dvě fáze, se kterými žalmista pracuje, jsme podrobili pečlivému zkoumání ve výběru třiceti-jedna žalmů, jež jsme vybrali na základě tří kritérií. Tato kritéria jsme stanovili takto: první kritérium bylo, že se musí jednat o individuální žalm, druhým kritériem bylo, že se musí jednat o krizi prožívanou v přítomnosti, a třetím kritériem bylo, že žalm musí obsahovat stížnost jako jeden z hlavních kroků. Zajímala nás zejména četnost a obsah všech osmi kroků ve vybraných žalmech. Zjistili jsme, že nejsilnější jsou tři kroky a to stížnost, prosba a chvála. To jsou tedy základní kameny stavby těchto žalmů. Dále jsme si ukázali na konkrétních žalmech, jak žalmista klade tyto kroky do struktury a jak s ní pracuje. Dozvěděli jsme se, že struktura není rigidní a ne vždy obsahuje všechny fáze a kroky. Pokud však obsahuje obě fáze, lze takový žalm nazývat žalmem reorientujícím. Pokud však žalm obsahuje jen stížnost a prosbu, je možné jej nazvat žalmem dezorientujícím. Avšak žalmy zrcadlí život sám, a ten nelze spoutat do jednoznačných kategorií. Nakonec i žalmy dezorientující jsou modlitbami a v nich se skrývá přece jen naděje, že budou nakonec vyslyšeny.

Tyto žalmy dezorientující a reorientující mohou dnes sloužit, jako terapeutický materiál k četbě a rozjímání. Žalmy v sobě totiž obsahují ambici být čteny v každé době nezávisle na situaci. Důležité je pouze to, zda je jejich interpret Hospodinovým vyznavačem. Jelikož se jedná o modlitby, může právě dnešnímu Hospodinovu vyznavači ukázat cestu ke katarzi při prožívaném utrpení. Také, je nám zde ukázáno, jak o svém utrpení mluvit s tím komu věříme ve věci spásy a záchrany. Žalmy dezorientující se pak velmi podobají Jobovým nářkům, o nichž sám Hospodin vypoví jako o relevantní komunikaci s ním samotným. Žalmista stejně jako Job nic před Hospodinem nezakrývá, ale komunikuje otevřeně a vtahuje Hospodina do svého problému. Žalmista s Bohem počítá, není to pro něj nějaká vzdálená entita, ale někdo, kdo má moc do problému vstoupit a také jej vyřešit. Tyto psané nářky nám také mohou sloužit tam, kde v prožívaném utrpení schází vlastních slov. Tím, že bychom tyto žalmy interpretovali při prožívaném utrpení, bychom do nich nově vstupovali a tím je tak znovu a znovu oživovali. Takto by tyto žalmy přinášely skutečný užitek těm, jež se dnes identifikují jako Hospodinovi vyznavači. Muselo by však být zřejmě překonáno ostychu a pocitu jakési nepatřičnosti řeči vyslovované žalmistou.

Jsou v životě člověka situace, kdy se vlastních slov modlitby nedostává. V paliativní medicíně se dnes mluví o tom, že modlitba má své místo v rámci spirituální dimenze člověka. Tato dimenze však vzdoruje empirickému zkoumání. Mnohá klinická pozorování nám ukazují, že zdravá spiritualita může prospět trpícímu člověku a to zejména v oblasti budování jeho naděje a smíření. Způsob, kterým žalmy pracují právě s tématy naděje a smíření, může být prospěšný a hodný dalšího zkoumání.

Seznam literatury

- ADAM, Zdeněk, VORLÍČEK, Jiří a Yvona POSPÍŠILOVÁ, ed. *Paliativní medicína. 2.*, přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0279-7. Bible: *český ekumenický překlad, 1979*. Praha: Česká biblická společnost, c2004.
- BRUEGGEMANN, Walter. *The message of the Psalms: a theological commentary*. Minneapolis: Augsburg Pub. House, c1984. ISBN 0-8066-2120-6.
- BLAHA, Josef. *Úvod do Knihy žalmů v zrcadle poesie*. Brno: Marek Konečný, 2005. ISBN 80-903516-6-2.
- DOUGLAS, J. D. (ed.). *Nový biblický slovník*. Překlad Alena Koželuhová. Ilustrace Tomáš Prchal. Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80-85495-65-1.
- DILLARD, Raymond B. a Tremper LONGMAN. *Úvod do Starého zákona*. Překlad Vilém Schneeberger, Pavel Jartym, Pavel Štička. Praha: Návrat domů, 2003. ISBN 80-7255-078-0.
- DRÁPAL, Dan. *Úvahy nad žalmy: (1. kniha žalmů)*. Praha: Návrat domů, c2008. ISBN 978-80-7255-181-1.
- FILIPI, Pavel. *Kdo slyší můj nářek?: (poselství kajících žalmů)*. Třebenice: Mlýn, 1997. ISBN 80-901589-8-6.
- FOSTER, Robert Louis a David M. HOWARD. *My words are lovely: studies in the rhetoric of the Psalms*. New York: T&T Clark, c2008.
- GRONDIN, Jean. *Úvod do hermeneutiky*. Praha: Oikoymenh, 1997. Oikúmené. ISBN 80-86005-43-7.
- HELLER, Jan a Jiří BENEŠ. *Poutní písně: výklad žalmů 120-134*. Praha: Advent-Orion, 2001. Biblické studie. ISBN 80-7172-660-5.
- HELLER, Jan. *Tři svědkové: Mojžíš - Izaiáš - žalmista*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995. Oikúmené. ISBN 80-85241-73-0.
- HUMAN, Dirk J. a C. J. A. VOS. *Psalms and liturgy*. New York: T & T Clark International, c2004. ISBN 0567080668.
- HOSSFELD, Frank-Lothar a Erich ZENGER. *Psalmen 51-100*. Freiburg: Herder, c2000. ISBN 3-451-26826-4.
- LEWIS, C. S. *Úvahy nad Žalmy*. Praha: Návrat domů, c1999. ISBN 80-85495-88-0.
- LUTHER, Martin, POLÍVKOVÁ, Hana a Ondřej MACEK, ed. *Je jeden veliký kopec--: výběr z díla II*. Praha: Lutherova společnost, 2010. ISBN 978-80-904459-0-1.
- MOWINCKEL, SIGMUND, *Psalmenstudien Das Thronbesteigungsfest Jahwäs und der Ursprung der Eschatologie*, Kristiania 1922.

- PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. Vyd. 4. Praha: Kalich, 2006. ISBN 80-7017-029-8.
- PRUDKÝ, Martin. *Cvičebnice biblické hebrejštiny*. Praha: Scriptum, 1992. ISBN 80-85528-17-7.
- RAD, Gerhard von. *Old Testament theology*. Volume 1, The theology of Israel's historical traditions. Louisville: Westminster John Knox Press, c2001. The Old Testament library. ISBN 0-664-22407-5.
- RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*. Praha: Vyšehrad, 1996. ISBN 80-7021-190-3.
- RÖMER, Thomas. *Zapovězené žalmy: modlitby beznaděje a pomsty*. Jihlava: Mlýn, 2010. ISBN 978-80-86498-36-2.
- URBÁNKOVÁ, Jana. Hermeneutika starozákonní poezie. *Koinonia: Hermeneutika*. Sázava: Advent-Orion, 2016, (8), 70 - 72. ISSN 1804-641X.
- WESTERMANN, Claus. *Lob und Klage in den Psalmen*. Sechste Auflage von Das Loben Gottes in den Psalmen. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1977. ISBN 3-525-53558-9.
- BY CLAUD WESTERMANN a TRANSLATED BY J.R. PORTER. *The living psalms*. Edinburg: T. & T. Clark, 1988. ISBN 0567291561.

